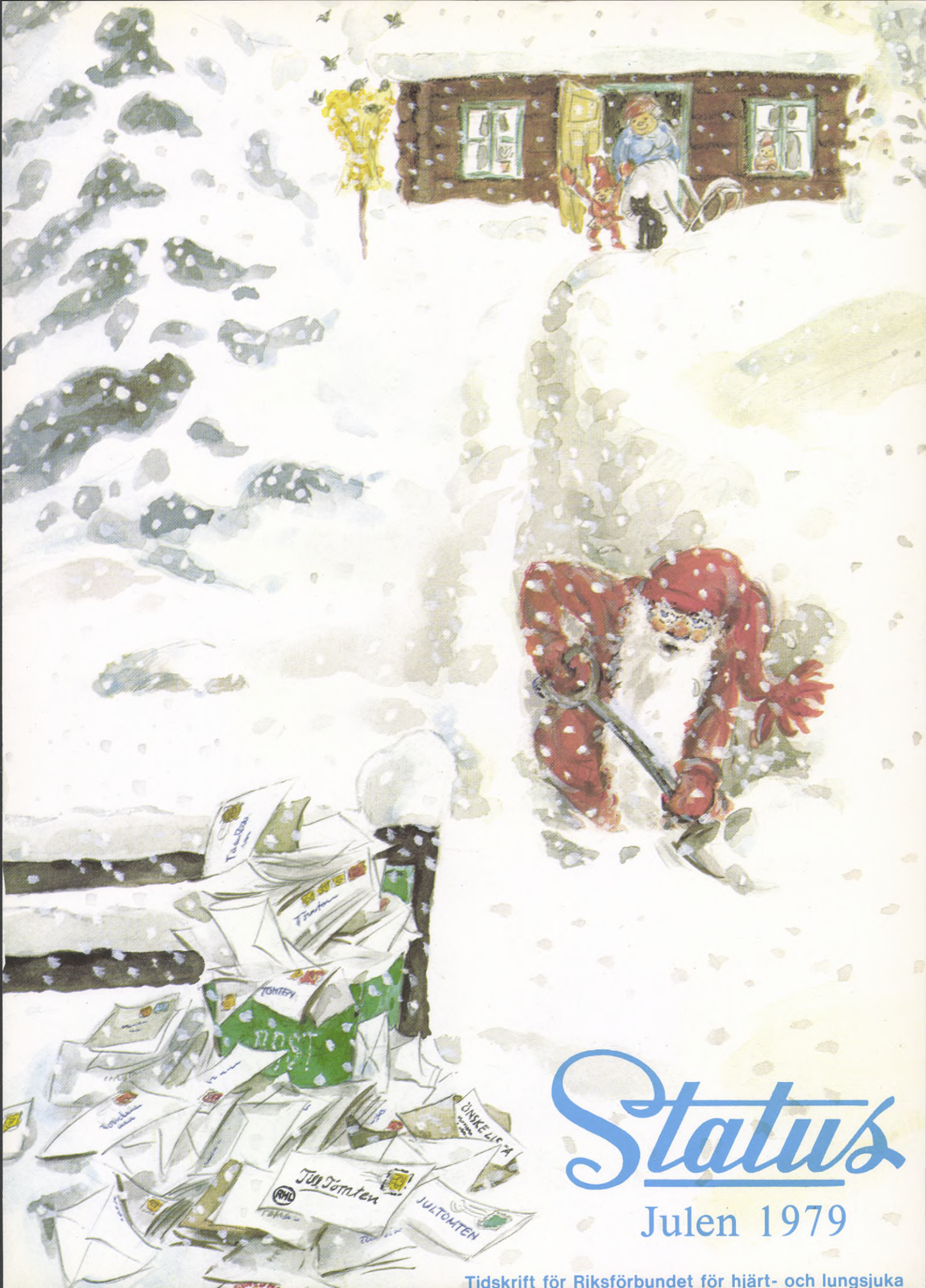

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Status

Julen 1979

Status

Tidskrift för Riksförbundet
för hjärt- och lungsjuka

nr 10 1979 årgång 42

Ansvarig utgivare: **Tord Axelsson**
Redaktör: **Lars-Erik Hult**

Förbundskansli:

David Bagares Gata 3, Stockholm
Postadress: Box 3196
103 63 Stockholm
Telefon 08-23 15 30
Postgiro: 90 00 11 - 8

Prenumerationspris:

Helår 35:—, Medlemspren. 15:—.

INNEHÅLL

- Jultomtar av alla de slag 3
Julblomman, novell 6
Julbordets geografi 8
Gamla julrecept 11
Leta efter paradiset 13
Annorlunda jul 16
Spårvagnsresan
Ett tärningsspel 18
Mormor och konsten 20
Glödlampan 100 år 24
Räven Sloköras juläventyr 28
Så minns jag sanatoriejulen 32
Julbildkryss 34

Kontrollmärke
lagligen skyddat

Tryck Axlings Tryckeri AB Södertälje

En riktigt god jul!

Delad glädje är ju som bekant dubbel glädje och det är något som vi inom Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka känner inte minst i de här dagarna. Anledningarna är flera.

Genom höjda statsanslag, genom gåvor och bidrag från olika håll ges vi större möjligheter att än mer stödja dem som drabbats av hjärt- och lungsjukdomar, som precis tvärt emot vad man tidigare trodde tenderar till att drabba allt flera människor i vårt högindustriella samhälle. Detta slogs fast inte minst vid förbundets 22:a kongress i somras.

Vårdsituationen måste förbättras, större ansträngningar måste göras för att skapa jämlikhet och rättvisa också för de handikappade.

Förbundets betydelse är i dag större än någonsin, vilket inte minst framgår av det stöd som både myndigheter och enskilda ställer upp med.

Därför har jag all anledning att önska er en riktigt god jul och ett aktivt nytt år för allas vårt bästa.

Tord Axelsson

UR INNEHÅLLET

Jultomtar av alla de slag heter den första berättelsen i julnumret. Den nordiske jultomten är unik, skriver Sture Wahlström. Tomten är av hedniskt ursprung och hos oss har han aldrig blivit kristnad, som i många andra länder.

Julblomman, en julnovell av Sven O. Bergkvist, som i många år bidragit till att skapa julstämning. Den handlar om en ung man, genom arbetslöshet utlokaliserad till Kungliga huvudstaden, som söker sin hjärtans kär bland betongblocken. Skall hon vara densamma som förr eller har hon hittat en annan?

Julbordets geografi. Ja, varifrån kommer alla julbordets läckerheter? Var växer till exempel grötmandeln? Varifrån får vi dadlar, fikon, russin och andra sydfruktur? Var växer pepparn och kanelen? Och vad gör man egentligen sylta och korv av?

Gamla julrecept. Efter orienteringen om julbordets geografi kan det kanske vara på sin plats med några recept ur kokböcker, som var populära på 1800-talet. De första kommer från Gustafwa Björklunds kokbok, andra upplagan, tryckt i Stockholm år 1849.

Leta efter paradiset är något som människor gjort i alla tider. Författaren Olle Hammarlund var fascinerad av ämnet och skrev mycket om dem som gav sig ut i världen för att söka. Om Marco Polo, om Columbus och om vikingen Erik Röde, som grundade en koloni på Grönland.

Annorlunda jul är en erinran om att julen inte överallt är som hos oss hemma i Norden. Med snö, is, kyla och dignande bord. Inte minst finns det goda skäl att ha de miljoner medmänniskor, som lever på andra sidan haven — ofta under torftiga villkor — i åtanke. Bilderna har tagits av vår vittbereste fotograf Mark Markefelt.

Leka hör ju julen till. Erik Ransemar har som tidigare konstruerat ett tärningsspel för hela familjen. Något att samlas kring, något att göra tillsammans.

Mormor och konsten. Minnen kan vara som drömmar. Ibland låter de oss uppleva verkligheten i ett förklarad ljus, ibland får de oss att känna människor, ansikten, vägar, hus, röster och ljus nästan skrämmande nära. Det framgår också av vår fine konstnär Björn Jonsons bok "Landet bortom flottbron" som "Mormor och konsten" är hämtad ur. Hos Björn Jonson går litteratur och konst hand i hand på ett kongenialt sätt. Läs och njut!

Glödlampan 100 år. Det var omkring årsskiftet 1879—80 som pressen redogjorde för den revolutionerande uppfinning som just sett dagens ljus. Den redan förut välkände uppfinnaren Thomas Alva Edison hade lyckats att i 45 timmar hålla en koltrådslampa brinnande, berättar Tore Attelid med anledning av ett celebret 100-årsjubileum.

Räven Sloköras juläventyr är en jul- och jaktberättelse av Jan-Eric Wahlén, en av våra författare som står naturen nära. Den handlar om Petter Mård, som i flera vintrar haft våldsamma bataljer tillsammans med drevertiken Leja, för att komma åt den sluge kanalen Räven Sloköra. Slutet blir inte riktigt vad man väntat sig.

Så minns jag sanatoriejulen. Lars Östman tänker tillbaka på hur det var att fira jul på sanatorium. Han var 16 år och kom tidigt till insikt om att de stora högtiderna inte bara är idyll, de ställer också stora krav på oss.

Konstnären Sven Björnson svarar liksom tidigare för omslag och de flesta illustrationerna. En god garanti för hög konstnärlig standard.

TOMTAR av alla de slag

av STURE WAHLSTRÖM

Den nordiske jultomten är unik. Han är av hedniskt ursprung och har hos oss aldrig blivit kristnad.

Annorlunda förhåller det sig med hans kolleger i de flesta andra länder. Tyskarnas Sankt Klaus, holländarnas Sinter Klaas och den anglosaxiska världens Santa Claus — alla härstammar de från "urtomten", som också är skyddshelgon för ett stort antal städer och byar, för sjömännen, skeppsdarna, giftasvuxna flickor, barnen, bankirerna och — pantlånarna!

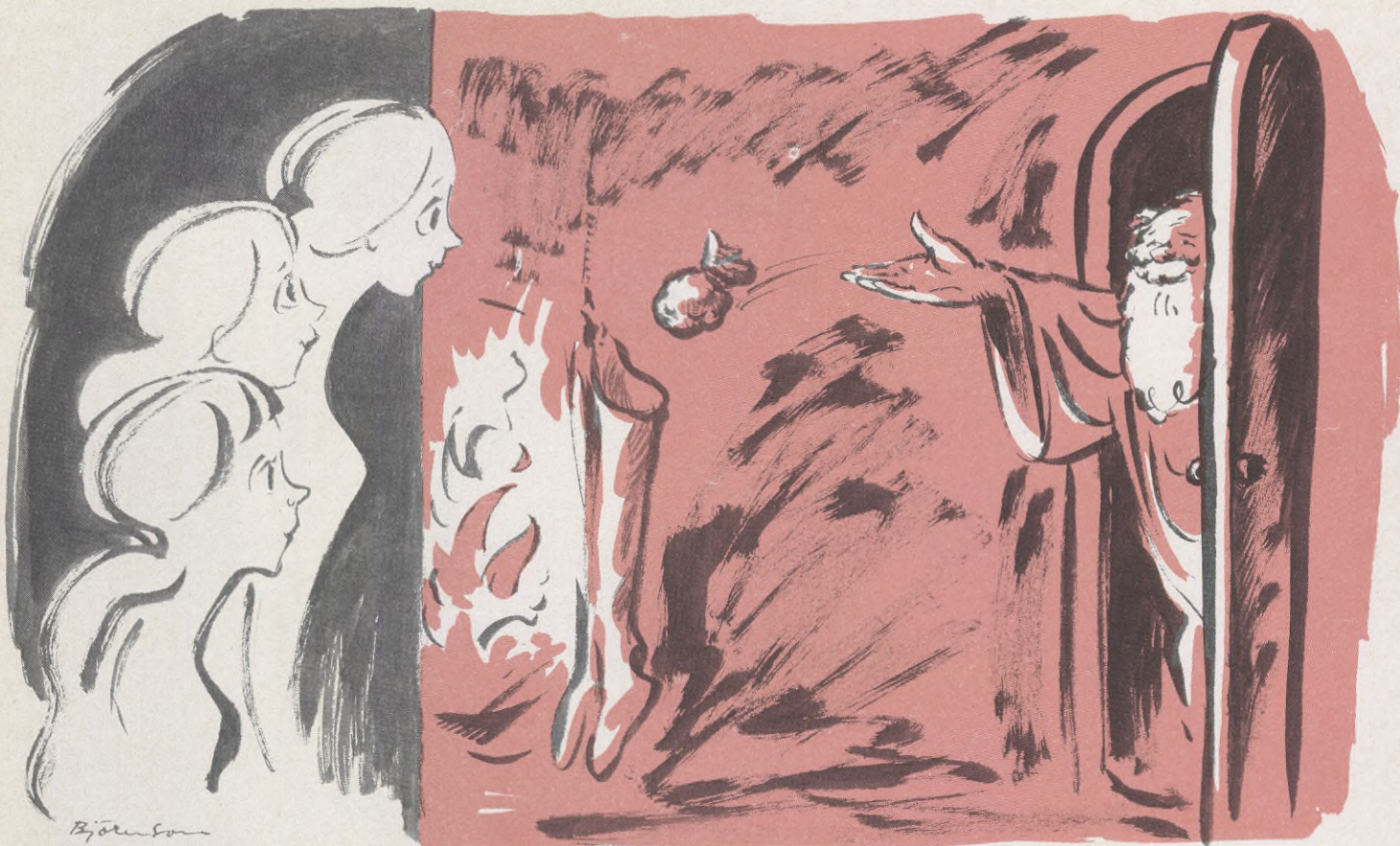
* Nicolaus eller urtomten var, berättar hävderna, enda barnet till ett förmodet par i hamnstaden Patara i

Mindre Asien, där han föddes någon gång under senare hälften av 200-talet e Kr. Av sin fromma mor fick han tidigt lära sig läsa och förstå de heliga skrifterna och ansågs redan i mycket unga år vara en mäktig lärd man. Båda föräldrarna dog tidigt och unge Nicolaus ärvde hela deras förmögenhet. Något liv i sus och dus blev det emellertid inte för den rike ynglingen. Han ägnade sig helt åt arbetet för kristendomens sak och flyttade småningom till staden Mya, där han bedrev en omfattande hjälpverksamhet bland de fattiga. Efter en tid dog landsdelens biskop och genom val försökte man förvävas enas om en efterträdare. Slutli-

gen fick, berättas det, en av de beslutande dignitärerna i en dröm befallning från Gud att nästa dag stå utanför ingången till katedralen och till ny biskop välja den förste med namnet Nicolaus som steg in.

Denne förste råkade bli den rike unge mannen från Patara. Han tyckte först att han var alldeles för ung för det höga ämbetet, men efter någon betänketid beslöt han sig i alla fall för att böja sig under vad som tydligen var den högstes vilja.

* För att förstå bakgrunden till åtskilliga av traditionerna kring Santa Claus och hans släktingar bland jultomtarna, ▶

är det nödvändigt att i någon mån känna till sägenfloran kring den en gång levande förebilden, biskop Nicolaus. Bland annat berättas det om hur hans skepp en gång vid återresan från en pilgrimsfärd till Det heliga landet råkade ut för en fruktansvärd storm. Biskopen bad Gud om hjälp, och till allas häpnad bedarrade vinden och vågorna lade sig. Det är denna legend som ligger till grund för Sankt Nicolaus' val till skyddspatron för både sjömän och skeppsredare.

Nicolaus var också vida bekant för sin stora givmildhet mot både hög och låg. En märklig legend berättar om hur han skaffade hemgifter åt dottrarna till en adelsman som hade förlorat allt han ägde på våghalsiga spekulationer. I tur och ordning som flickorna blev giftasvuxna smög Nicolaus sig till deras hus och kastade genom en bakdörr in en börs fylld med guldmynt.

Alla flickorna — tre stycken — blev lyckligt gifta, och naturligtvis blev den snälle Nicolaus därigenom även alla giftasvuxna flickors skyddspatron.

Enligt en av legendversionerna råkade en av guldbörsarna hamna i en strumpa, som hängde intill eldstaden för att torka, och det är tydligen denna

historia som inspirerat till den anglosaxiska seden att placera julklapparna i en strumpa.

Nicolaus var "okända gåvors" givare, alltså just vad jultomten är för de små barnen. Men även andra än barn kan ju vara i behov av okända gåvor. Det var därför som bankirerna i Lombardiet i norra Italien tog Sanctus Nicolaus till sitt skyddshelgon och placerade två förgyllda klot som märke över ingångarna till sina lokaler. Samma sed anammades senare av pantlånarna.

* Biskop Nicolaus lämnade denna världen den 6 december något av åren mellan 340 och 343, och detta datum har därför på många håll blivit en äminnelse till hans ära, ett slags "lilla julafton" med utdelning av presenter till barnen. Detta förekommer i bl a Österrike och Holland.

Det kan nog sägas vara ganska märkligt att "pojkbiskopen" Nicolaus småningom kommit att bli den moderne Santa Claus, till utseendet "en riktig jultomte", ungefär som vi här i Sverige tänker oss honom, dvs med röd luva, grå eller röd dräkt och vitt skägg. eller, som i USA, en gemytlig

gubbe, som kommer åkande efter åtta renar från Nordpolen på en släde fulllastad med julklappar.

Nåja, det där sista har förstås med tiden mest blivit en julkorts- och illustrationsföreteelse. Numera har man över there specialutbildade jultomtar, som far omkring i helikopters och är försedda med orderböcker och evangelieblad i guldtryck.

Den hittills högst betalde USA-tomten lär ha varit en viss Bill Strother från Richmond i Virginia. Han påstås ha kommit upp i en veckoinkomst på mellan 2 000 och 3 000 dollar. Men så gällde det också en verkligt högkvalificerad universaltomte, specialutbildad i både första hjälpen vid olycksfall, brandskydd, barnpsykologi, sagoberättande, varukunskap, julmatlagning m m.

* I England går det stillsammare till. Där utdelas julpresenterna instoppade i strumpor (men naturligtvis förekommer även vanliga paket) på juldagens morgon. Först på annandagen sker julklappsutdelning till brevbärare, mjölkbud, poliser, chaufförer och andra allmänhetens outhärliga tjänare.

Engelsmännen har som bekant även

ett annat namn på jultomten, nämligen Father Christmas.

På olika håll i norra Europa har han liknande namn. I Tjeckoslovakien kallas han i en del trakter rätt och slätt Julgubben. Denne herre troddes förr i tiden komma nedklättrande på ett gylene rep från himlen, och han hade alltid med sig en jättelik korg med presenter till alla flickor och pojkar.

I Holland, Belgien och Tyskland har det under långliga tider påståtts att Sankt Nicolaus eller Sinter Klaas, klädd i röd biskopsskrud med mitra, kors och juvelprydda handskar, vid vissa tillfällen uppenbarar sig ridande på en snövit häst.

I Frankrike får barnen julklappar av Kristusbarnet, sedan de hängt ut sina strumpor eller ställt fram sina skor. Men även jultomten — Père Noel — delar ut julklappar.

I Italien läggs julklapparna ofta i en stor urna eller korg. Modern i familjen tar det första paketet och sedan följer de övriga. Den som får ett paket med sitt namn på, behåller det. Får man ett paket med en annans namn, läggs det omedelbart tillbaka och man försöker på nytt.

Den italienska jultomten är ofta en

kvinnlig Santa Claus vid namn Befana.

I Sovjetunionen har man en tomtefigur som kallas Farfar Vinterkyla eller Gubben Vinter. Enligt gammal sed skall de ryska julgranarna inte tändas förrän någon gång i slutet av "de tolv dagarna", dvs tiden mellan julafton och trettondagen, men omsider har man mer och mer närmast sig västeuropeiskt bruk.

Därmed dock inte sagt att de tolv dagarna definitivt försvunnit ur bilden. Revolutionen utgjorde väl i detta hänseende endast en parentes. Härom vittnar med all önskvärd tydlighet de många sentida julschildringarna i rysk litteratur, på film, inom teatern osv. Visserligen är dessa skildringar inte riktigt av samma karaktär som hos de gamle — Tolstoj, Turgenjev, Lermontov och många andra — men vissa traditionella grunddrag kan dock noteras.

* Både Strindberg och Ibsen kommer med i jul- och tomtesammanhangen. Den förre bl a genom sin "Lycko-Pers resa", den senare med julfirandet i "Ett dockhem", där Nora spelar rollen av om inte precis en tomte så i alla fall ett slags Befana.

Även i filmsammanhang dyker olika tomtefigurer upp. Smått klassisk är den franska filmen "Mordet på jultomten" med jovialiske Harry Baur i huvudrollen.

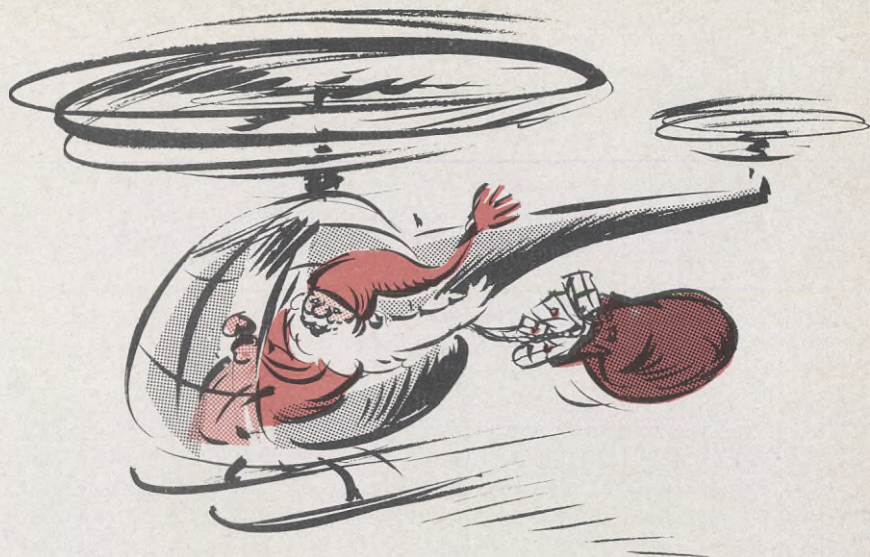
För att inte tala om amerikanarnas

"Det hände i New York", där Edmund Gween, mannen med det idealiska tomteskägget, spelar en excentrisk amerikan, som tror sig vara jultomten personifierad. Han hamnar omsider inför domstol för sina "tomterier", men blir frikänd tack vare den mycket logiska repliken: "Kan domaren bevisa, att jultomten inte existerar?"

I Frank Capras "Livet är underbart" skildras också julen med klappar, tomtar, julgran och klockklang, och det samma är fallet i Warners "Under falsk flagg", som ursprungligen hette "Jul i Connecticut", samt i United Artists "Osynliga länkar".

Låt oss inte heller glömma bort den fina svenska filmen "Julotta". Samt den spännande deckarfilmen efter Stieg Trenters "Det kom en gäst", där praktiskt taget alla julens attribut är med.

* Jenny Nyströms julkort och Viktor Rydbergs dikt "Tomten" är naturligtvis grundläggande för svenskt tomteseende. Vilket dock inte hindrar att vi under årtionden blivit i hög grad influerade av den störste sagoberättaren i modern tid, Walt Disney, vars kortfilm "I jultomtens verkstad" bör kunna få även den surmulnaste traditionshatare att tina upp. Charmigare och originellare tomtar har näppeligen presenterats av någon annan berättare vare sig i gången eller modern tid. ●

Julblomman

Novell av SVEN O. BERGKVIST

När Per Erik Larsson lämnade Nordåkra dagen före julafton var det full vinter: granarna stod där vitt högtidsklädda, drivorna var ganska höga mellan de spridda, snöhöljda kåkarna och de människor som ännu envisades med att bo kvar i byn hukade i den virvlande blåsten, där de bar på sina paket och släpade hem sina julgränar . . .

Riktigt julkortslikt och alldeles som det brukade vara så där långt upp i norr.

Men Per Erik Larsson kände ingen julstämning när han for och ännu mindre när tåget ett dygn senare, på självaste julafton, dunkade fram över Uppsalaslätten på väg mot Kungliga huvudstaden — och den allt mer dystra känslan berodde inte på att det härnere var mindre julbetonat, med snöslask och grått dis över hus och människor.

Nej, orsakerna var helt andra.

Egentligen var det fråga om en påtvingad resa: fabriker och industrier lades ned på löpande band däruppe i det norrländska inlandet och det fanns helt enkelt inga jobb.

Men nu skulle han ju fira jul tillsammans med Elsa-Lotta — och det var väl något att glädjas åt?

Jovisst. Hon hade ju blivit tvångsflyttad tidigare och fått både arbete och bostad här söderut och hade det numera riktigt hyfsat, om han hade förstått hennes brev rätt.

Breven, ja. De hade blivit mer och mer sparsamma och allt kortare och hon hade inte verkat så där överdrivet förtjust när han meddelat att han ämnade sej ner till Kungliga huvudstaden till julhelgen och att han sedan tänkte försöka skaffa jobb och lya frampå nyåret . . .

Vad visste han! Hon hade väl kommit in i nya och annorlunda kretsar nu.

Kanske träffat någon annan?

Åhnä — så länge som han och Elsa-Lotta hade hållit ihop och så mycket som de hade planerat tillsammans för framtiden . . .

Nog kunde han lita på henne — väl?

Men det fanns en del taggar inom honom. Och det hade inte bara med de allt mer sällsynta och opersonliga breven att skaffa.

Han kände sej väl helt enkelt underlägsen och en aning knäckt efter den långvariga arbetslösheten. Och detta med att kanske hon skulle måsta dra försorg om honom medan han löste alla problemen — det passade liksom inte hans natur.

Han var van att klara både sej själv och andra. Men vad hade han nu att komma med. Sin egen person — jovisst. Men nog skulle han velat möta henne på nytt i ett annat skick. Ny kostym åtminstone och lite slantar på fickan.

Nu hade han inte ens ett paket till henne. Bara den här lilla julblomman . . .

Det kändes inte precis bättre när han tittade sej omkring i den överfulla kupén, där medresenärerna formligen vältrade sej i julklappar och alla möjliga sorts blomsteruppsatser och korgar och kassar och allt vad det nu kunde vara de hade med sej till det väntande målet som snart började skymta genom fönstren . . .

Per Erik Larsson steg av vid Centralen som alla andra, det här var slutstationen för många där norrifrån i mer än en bemärkelse, och sedan tog han tunnelbanan ut till förorten där Elsa-Lotta numera bodde och arbetade.

Det var en trängsel och ett ståhej utan like: man nästan slogs och armbågade sej fram med sina paket och kassar för att så fort som möjligt nå sina respektive mål.

En helt annan värld än vad han var van vid uppe i Nordåkra . . .

Men det var att ta seden dit man kom, förstod han redan nu och kämpade sej fram med sin lilla väska och den ynka blomman . . .

Under färden ut till Förberga tänkte han över situationen och blev allt mer nervig.

"Klart att du kan komma men det är inte säkert jag är hemma när du anländer . . ."

Han grubblade över de där orden i hennes brev. Det hade ju låtit så annorlunda tidigare — då var det stora famnen och välkommen utan prut. Var det något särskilt som hade hänt?

För några ögonblick ångrade han att han överhuvudtaget gett sej i väg. Men vad hade han att välja på? Fabriken nedlagd, inget arbete, och Bolaget planerade att sälja jobbarbostäderna till semesterfolket . . .

Så gick det till nu för tiden.

Han satt här och blev pessimistisk. Men nog skulle Elsa-Lotta ta emot honom så länge — efter allt som de hade upplevt tillsammans och lovat varann medan de båda bodde däruppe i Nordåkra . . .

Självklart, tänkte han.

Men innerst inne var han osäker.

Per Erik Larsson steg av vid hållplatsen i Förberga och frågade sej fram till Elsa-Lottas adress. Det tog sin tid — alla hade bråttom och ville inte göra

sej besvär med så mycket förklaringar.

Fram kom han emellertid — och det var då verkligen en väldig betongklump till höghus hon bodde i.

Fem trappor upp skulle han, det visste han, men när han kom fram till hissen var den redan fullpackad och han fick inte plats.

Så stod han där och väntade och väntade — och fler och fler kom och ställde sej i kön. En och annan förbannade dessa hissar som var för snålt tilltagna och dessutom inte fungerade som de skulle.

— Fasen också!

— Det här skulle anmälas . . .

Sannerligen att det verkade vara något vidare beställt med julstämningen här söderut som ju enligt många annars skulle vara paradiset självt.

Per Erik Larsson valde att ta den smala, slingrande trappan vid sidan av hissen, det var jobbigt och krångligt, men snart stod han nu i alla fall utanför Elsa-Lottas dörr — där lyste hennes namn emot honom och nu fanns ingen återvändo och det fick bära eller brista.

Han andades tungt och dröjde med att trycka på ringklockeknappen.

Han blev mer och mer nervig och modet började svika honom.

Tänk om det skulle vara någon annan som öppnade. Kanske en manlig person . . .

Han lyssnade inemot lägenheten, men han hörde inte ett knyst . . .

Nä, nu fick det vara nog på de här fänigheterna. Han ryckte upp sej och ringde på.

Han hörde hur hjärtat dunkade medan han väntade. Sekund lades till sekund — långa som evigheter, tyckte han. Inte ett ljud därinifrån. Inte ett steg som nalkades . . .

Antingen var hon hemma, men av någon anledning ville hon inte öppna. Eller hon var borta, fastän hon visste att han skulle komma. Kanske hade hon rest någonstans tillsammans med någon . . .

Nu blev Per Erik Larsson orolig på allvar och i rena desperationen ringde och ringde han i ett . . .

Fortfarande ingen som kom och öppnade!

Och där stod han med sin lilla väska och julblomman och kände sej mer och mer fänig.

Efter några minuter gav han upp. Han ilsknade till över sin godtrogenhet — varför hade han litat på henne så där blåögt? Han borde ju ha begripit av hennes senaste, svala brev att hon inte längre ville ha med honom att göra! Men Elsa-Lotta hade ju varit Elsa-Lotta i alla väder och . . . Hade hon verkligen bara lekt med honom och spelat ett spel? Kunde det verkligen vara möjligt?

Naturligtvis, tänkte han och nu gick ilskan ut över henne och när han senare i livet tänkte över den här situationen visste han egentligen inte riktigt hur han hade betett sej. Allt var som en dimma. Han mindes emellertid att han hade varit på väg att kasta julblomman i sopnedkastet — men att han av någon anledning ändrat sej i sista stund och givit den till en äldre dam som stod där precis som fallen från skyarna . . . Men glad hade hon tydligen blivit: hennes leende fanns inpräntat hos honom för lång tid framöver och hennes tacksamma blick . . .

Sedan hade han uppenbarligen sprungit nerför trapporna och förbi alla människorna vid hissen och han ägnade dem inte en blick och sedan rusade han ut på torget utan att egentligen veta vad han skulle göra.

Det var då han hörde sitt namn ropas! Först trodde han att det var en hörvillan — höll han på att bli alldeles galen? Men när hans namn upprepades gång på gång så började han vakna till och fundera.

Och det var då hon hann i kapp honom. Elsa-Lotta!

— Va i fridens namn är det med dej? sa hon och bara gapade. Där stod jag vid hissen med mina kassar och såg dej flänga förbi som en galning och . . . Kom, sa hon. Jag måste ju lämna kassarna med julmaten och . . .

Han följde med, först liksom utan att riktigt fatta det, men efterhand gick verkligheten upp för honom och vid hans sida gick ju faktiskt Elsa-Lotta . . .

— Det var en sak, sa han. Det var det här med julblomman. Det var så att . . .

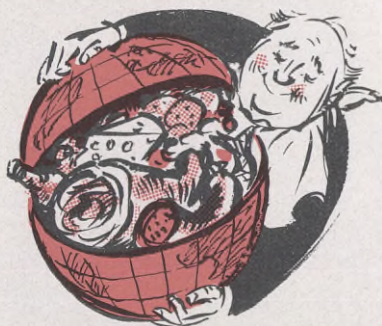
— Äh, prat, sa Elsa-Lotta. Häng med nu och prata inte så mycket. Det får vi göra sen.

Kassarna stod där hon hade lämnat dem och sedan åkte de upp med hissen.

Så hade deras första jul börjat här söderut — men det var på sekunden, brukade de erinra sej under senare jular. För det blev sådana — både här i Förberga och på andra håll. Men det är nu en annan historia. ●

JULBORDETS GEOGRAFI

Varifrån kommer alla julbordets godsaker? Var växer till exempel grötmandeln? Varifrån får vi dadlar, fikon, rusin och andra sk sydfrukter? Var växer pepparn och kaneln? Och vad gör man egentligen korv och sylta av?

● Först några ord om den svårumbärliga skinkan, som vi ju alla vet rätt väl varifrån den kommer, hur den bör anrättas och vad den har för näringsvärde. I Skåne och Värmland vill man efter vad det har spörjts fortfarande ha feta skinkor, medan stockholmarna nu liksom tidigare i stort sett håller sig till magrare vara. Detta sistnämnda faktum föranledde en gång litteratören och matkonstnären Ane Randel att utbrista:

"En mager skinka är ett oting alldeles som mager lammstek, magert salt kött eller pepparrotskött. Men stockholmarna äro nu ett släkte för sig. Här i stan skär man bort ett helt lager av allt det feta för att tillfredsställa kundernas dåliga smak. O barbariets natt! O tider! O seder!"

Att julskinka har mer med hededom än med kristendom att göra är ett faktum som man i vissa ögonblick kan finna betänkligt. Men så länge som både domprostar och biskopar med förtjusning spisar grisabakar, så länge må väl även vi andra, vilken tro vi än hyser, utan större samvetsbetänkligheter kunna göra detsamma. Såvida vi inte är vegetarianer förstås.

Detta nu aldeles bortsett från vilka intryck och lärdomar vi bibringats av den moderna näringsfysiologin och hur pass rädda vi är för nitrit och andra tillsatser.

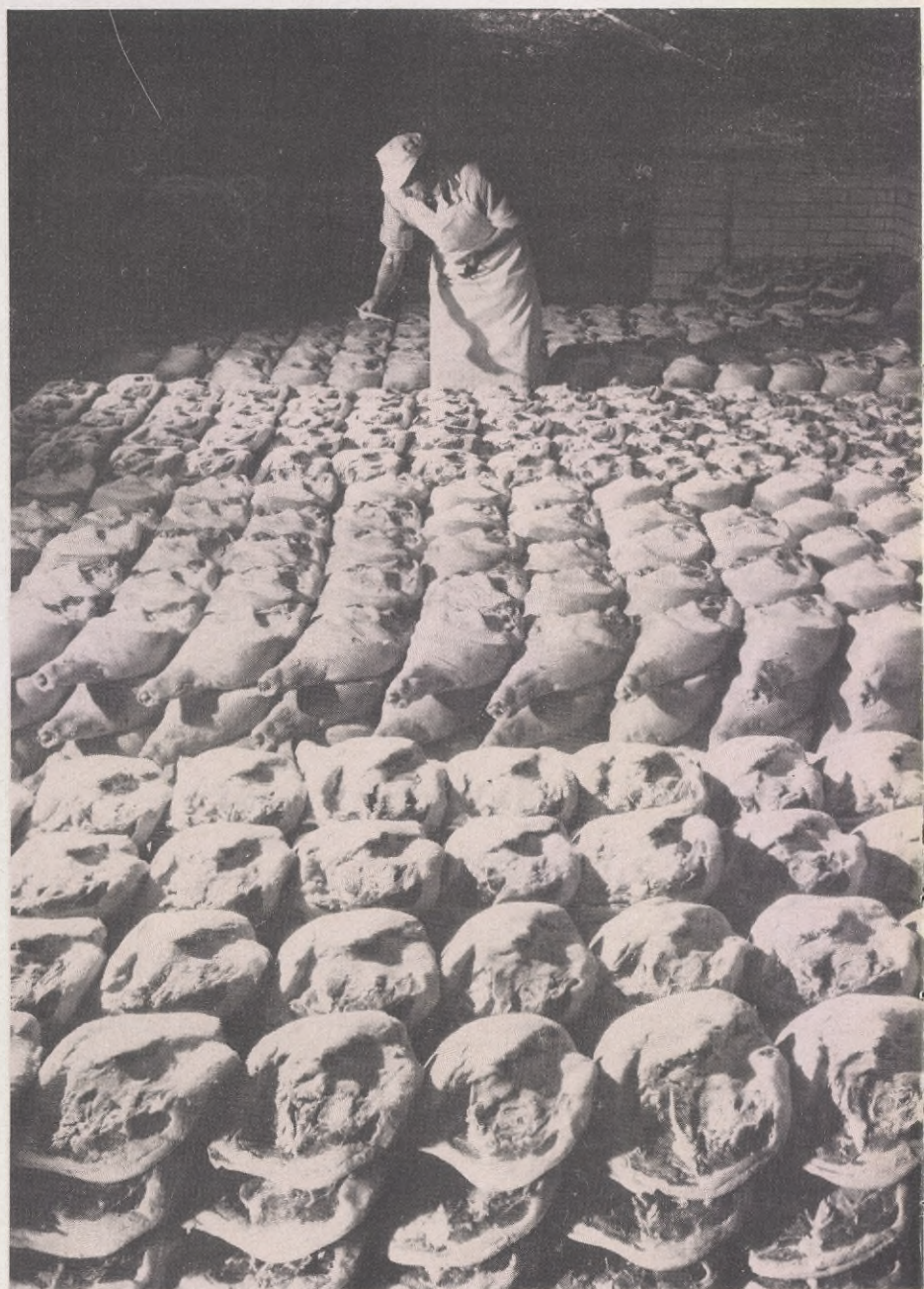
Skinka är skinka. Men vad innehåller egentligen korven för konstigheter. Engelsmännen, som till dels kan vara synnerligen spartanska och till dels även mycket excentriska, har länge sagt sig icke vilja veta det. Detaljerade varudeklarationer gör dem ofta irriterade och misstroga.

Skinkornas mångfald

I Sverige vill vi numera gärna få klart för oss något litet om vad fläck- och prinskorvarnas glänsande skinn döljer. Svaret blir vad de förra beträffar: Gris- och nö- eller kalvkött, fett och kryddor i olika doseringar. Samt förstås vatten. De små prinskorvarna (det finns även prinsesskorvar), som brukar simma omkring i juldagens kålsoppa, innehåller kalv- och/eller nötkött samt fläsk.

I pressyltan finns det kalvkött, kindfläsk, späck, buljong, svål och kryddor.

Spickekorven består av enbart nötkött och fläsk, och i leverkorven finns det förutom en större eller mindre kvantitet lever även kalvkött, fläsk, späck och buljong. Medvursten mixt-

rar man ihop av diverse nötkött, späck, magert fläsk, vitpeppar, ingefära och muskot.

Konstigare var det inte — men naturligtvis får man räkna även med den ofrånkomliga nitriten, potatismjöl, olika emulsioner, torr mjölk och diverse andra binde- och utfyllnadsämnen. Samt förstås en hel del färg- och konserveringsmedel.

Nitrit har förmågan att framkalla och bevara en tilltalande färg i charkuterivaror genom att påverka myoglobinet, köttäggitans naturliga färgkomponent. Färgen blir dessutom värmebeständig. Livsmedelsstadgan medger att denna affekt utnyttjas till en viss gräns. S k nitritsalt — koksalt försett med högst 0,6 procent natriumnitrit

får användas för insaltning av kött. Otillåten är däremot natriumsulfiten, som gör att gammal missfärgad köttfärs kan se frisk och nyberedd ut.

I Norge är nitriten numera förbjuden.

● Detta om detta. Tillsatserna är många i både julmat och annan mat, och det skulle föra för långt att här gå in på dem alla.

När det gäller kött-, fisk- och grönsakskonserver m m är det emellertid tillrådligt att lusläsa innehållsdeklarationerna och försöka undvika sådana produkter, vars innehåll man känner sig osäker på. Man bör också undvika gamla och buckliga konservburkar.

Skinkan och övriga köttvaror på julbordet är till övervägande del av svenskt ursprung, och detsamma kan sägas om en del av de speciella "julfiskarna", t ex ål och lax. Lutfisken och den inlagda sillen, julansjovisen och sardinerna kommer däremot från vitt skilda väderstreck. Inlagd sill skall helst vara beredd av isländsk eller norsk vara. Ansjovisen eller skarpsillen är merendels fångad i Nordsjön och Östersjön, medan den äkta sardinen kommer från Medelhavet och atlantiska vatten. Från Medelhavet kommer även sardellen, dvs den äkta ansjovisen (den svenska är ju som sagt skarpsill).

Lutfisken är vanligen identisk med svensk, dansk eller norsk gråsej, bärnfisk (torsk) och långa.

Vad sillen beträffar är det ju tyvärr så att den numera blivit mycket dyr.

Den riktigt stora och feta islandssillen ser man sällan till i dag.

● Men nu raskt över till ostfronten (ingen vits!). Svenska ostar har det tidigare klagats en del över, men numera står de sig utomordentligt gott i den internationella konkurrensen. Västerbottens gräddost, herrgårdstost, Svecia, prästost, hälsingeost, ädelost och allt vad de heter går minsann inte av för hackor. till och med italienare och fransmän har lärt sig att tycka om svensk ost. Fransmännen har själva mer än 400 ostsorarter att välja på. Deras brie, roquefort och camembert är oss välbekanta, liksom den italienska gorgonzolan.

Dansk och finsk ost och norsk getmesost brukar finnas på svenska julbord. För att inte tala om äkta schweizerost, holländsk edamer och gouda, engelsk stilton, cheddar och chester.

Fabrikanterna överöser oss numera också med speciellt formade och emballerade julostar. Så nog finns det att välja på för ostälskare av alla kategorier.

Även i osten har dock nitrit och en del andra tillsatser smugit sig in. Det är bara den äkta schweizerosten som är garanterat nitritfri.

● Så till de kära nötterna, som har färdats många och långa vägar innan de hamnat på våra bord. Vi får nötter från alla fem världsdelarna, men de flesta kommer från Medelhavsområdet. De växer alla ovan jord, utom jordnötterna.

Meter efter meter av den omtäckta fläskkorven.

I farvattnen kring Nordkap fiskas både sill och torsk. Den senare i form av bärnfisk.

Ost av alla de slag hör julen till. Valnöten hör till de populäraste julnötterna. Bilden till höger visar valnötsodlingar i trakten kring Grenoble i Frankrike.

Mandeln i gröten (söt- eller bittermandel) och krakmandeln (som ofta felaktigt räknas till nötterna) får vi huvudsakligen från Turkiet, Grekland, Italien, Spanien och Portugal.

Dadlar kommer mest från Nordafrika och Främre Orienten, men även i någon mån från Kalifornien. Apelsiner, citroner och äpplen dräller över oss från alla kontinenter. De finaste äpplena skördas dock enligt en enig expertis i vårt eget frostiga land samt i England. Fikon och russin kommer från många håll, mest från länderna kring Medelhavet.

● Ytterst viktiga vid juletid — och naturligtvis också vid alla andra årstider — är kryddorna. Varken sillen, skinan, lutfisken, brödet eller doppespådet skulle vara mycket att hurra för utan dem.

Senap (vad vore ett julbord den förutan?) finns det många olika slag av. Redan de tidiga grekerna nyttjade senap med förtjusning. I vår tid har i synnerhet fransmän och engelsmän kommit att framstå både som stora senapsälskare och framstående senapsblandare. En del av deras mest kända märken återfinns på svenska julbord. Numera har vi emellertid ypperliga inhemska sorter, som till och med de kräsnaste franska gastronomer förklarar sig gilla.

Bordssenapen i alla dess varianter tillverkas med senapsfrön som huvudingrediens, och i fråga om frön så skiljer man på sådana av svart senap, sa-reptasenap (företrädesvis rysk) och vit senap. I Sverige odlas både svart och vit senap. Trakterna kring Landskrona är sedan gammalt traditionsrika när det gäller senapsodling.

Lagerbladen, som är så goda att ha i den inlagda sillen och ett otal andra rätter, kommer från det vackra lagerträdet, som växer ymnigt i orientaliska länder och kan bli ända upp till 25 meter högt. Bladen är som de flesta vet även antiseptiska, och det var för övrigt denna egenskap som gjorde att lagern i forntiden blev helgad åt den rene Apollo, vars präster alla bar lagerkransar.

Från den tiden härleder sig helt naturligt bruket att vid akademiska promotioner lagerkröna kandidaterna. Svart- och starkpeppar fås från en flerårig klättrväxt med inmot fingertjock stam, som kan bli mer än 15 meter lång och vars främsta växtplatser finns i Ostindien, på Malackahalvön, i den indonesiska övärlden och Västindien. Svartpeppar är pepparväxtens halvmogna torkade frukt, och om man låter frukten mogna och avlägsnar skalen får man vitpeppar.

Kryddpeppar kommer från ett träd som heter *Pimenta officinales* och väx-

er i framför allt Mexiko, Central- och Sydamerika samt i Västindien (Jamaica-peppar). Mexikansk kryddpeppar anses av många vara den förnämsta.

En av de allra äldsta kryddväxterna är kanelen. Den är identisk med barken från ett lågväxt träd och finns upptagen i den kinesiske kejsaren Shennungs örtabok från omkring 2700 f.Kr. Även i Gamla Testamentet nämns kanelen på flera ställen.

Den finaste kanelen skördas i Sri Lanka (Ceylon), men även från Kina och Filippinerna kommer prima vara.

Kryddnejlikorna må inte heller förglömmas. Vid tiden för Kristi födelse tuggade man dem vid kinesiska hovet, men till Europa kom de först i början av de stora upptäcktsresornas tid.

Som alla vet liknar kryddnejlikorna mest pyttesmå träklubbor, men de är i själva verket blomknoppar från en upp till 12 meter hög myrtenväxt som bl a förekommer på Filippinerna, i ostindiska arkipelagen och på Sansibar, där för övrigt nejliksdoften kan förnimmas mildt ut till havs.

● Till julbaket hör saffran. Den fås från en krokusart som odlats i Medelhavsländerna ända sedan antikens dagar. Det beräknas åtgå mellan 70 000 och 80 000 blommor för att erhålla ett kilo saffran. Men så kostar också ett enda gram av denna förnämliga krydda i dag ca 5 kronor! Under andra världskriget såldes förfalskad saffran. Ett minimum av äkta vara blandades upp med färgade kalvkötts- eller motsstrimlor.

Ingefära och kardemumma kommer från ett par närbesläktade örtväxter, vilkas utseende i någon mån påminner om vass. Kardemumman plockas dock från stjälkar medan ingefäran skördas från rotstockarna.

Kardemummabullar och ingefärsdricka tycker många bland oss om. För att inte tala om ingefärspäron och ingefärsarmelad. Syltad ingefära är en annan delikatess.

● Oändligt mycket kunde ytterligare vara att säga om både kryddor och annat i julens tid. Variationsrikedomen är enorm. Här uppräknade godsaker hör i alla fall till de klassiskt outhärliga, det vill säga de utgör grund och stomme till hela den rikhaltiga välfägnaden, hur denna sedan än må kombineras och varieras.

Alla tycker kanske inte om risgrynsgröt med kanel och socker på — men vem vill vara utan julkaffe? Vad skulle vi annars dricka till bullarna och de många sorters kakorna? ●

Efter orienteringen om julbordets geografi kanske det kan vara på sin plats med några recept ur kokböcker, som var populära på 1800-talet. De är ordagrant avskrivna men med modern stavning. De första är tagna ur Gustafwa Björklunds kokbok, andra upplagan, Stockholm 1849.

Gamla julrecept

Enbärs-dricka

Till ett halvt fat dricka tages en kappe kornmalt och två kappar väl mogna och rengjorda enbär, vilka stötas i en stor stenmortel, eller, i brist därav i en järngryta utan fötter och något flat i botten. Bären stötas med en trädstöt av björk, och när de äro väl stötta, så hållas de i en så, tillika med friskt brunnsvatten för att stå över natten. Därefter lägges en rost på en annan så av trädkäppar och väl sköljd halm; sedan ösas enbären därpå och få rinna igenom 3 à 4 gånger, tills enbärslagen ser klar ut. Under tiden skållas ett halvt skålpund humla med litet vatten och sättes på elden i en flat kastrull med litet brunnsvatten att koka under flitig omrörning. Detta slås i den kalla enbärsvärten och omröres, så att den blir litet ljum; då har man en god och tillräcklig öljäst, vilken vispas däruti; och sedan betäckes det med linne och därpå en filt, för att få stå tills det jäser. Emellertid lakar man på enbärs-rosten med kallt brunnsvatten, så att musten väl urdrages och spädes i det jästa drickat, att det bliver så mycket, att halvfatet därav bliver fullt, men drickat silas innan det tunnas på halvfatet. Därefter sprundas det och förvaras i källaren.

Brûlot (glögg)

Sex stycken krossade kardemummor, ett lod kanel, ett halvt skålpund krukrussin, det gula skalet av en halv citron och några söt- och bittermandlar; allt detta med ett halvt stop Fransysk Conjack och ett kvarter fin Arack ställes uti en Brûlot-kokare eller silverkastrull samt påtändes och omröres ofta. Däröver lägges ett halster av silver och på det två skålpund socker, som skall upplösas av lågan från drycken, och därefter slås Madeira där uti. Skulle halster ej finnas, lägges sockret tillsam-

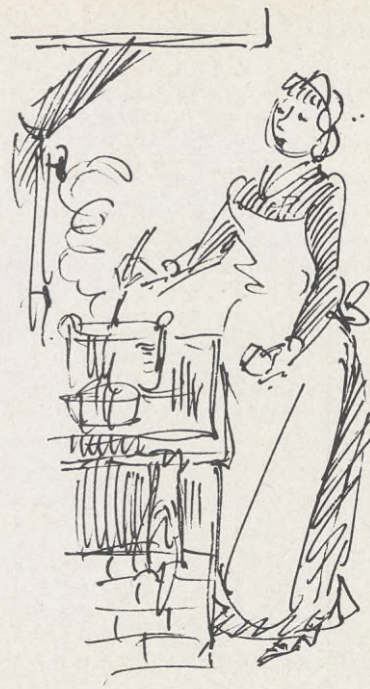
mans med det övriga, och det tål då koka omkring en halv timma. Skulle det ej finnas kokare eller silverkastrull, kan brûloten kokas i en väl förtennt kopparkastrull. Sedan slås drycken uti en därtill passande skål.

Små, hårda pepparkakor

Ett skålpund brun sirup, ett halvt skålpund stött socker, ett skedblad rivet pomeransskal, en nypa nejlikor, samt starkpeppar och ingefära efter smak. Detta får koka tills sockret smälter, varefter det avlyftes och tillägges 5 skedblad skirat smör, 5 ägg-gulor, 5 skedblad söt grädda, ett theskedblad pottaska och mjöl, att det blir som en vanlig deg. Därefter bakas de och ställas på en smord plåt samt gräddas i svag ugnsvärma.

Sjuskinns-gröt

Ett halvt stop fina krossgryn kokas till en lagom tjock gröt med söt mjölk och litet färskt smör. När gröten är väl kokt och saltad, så att den har en god smak, då tages en icke mycket djup kakform av koppar, som smörjes med färskt smör, och ilägges ett tums tjockt varv med gröt. Sedan påströs finstött kanel, blandad med grovt stött socker samt några rivna mandlar. Nu har man färskt smör, som ej är för salt, tager därav på en knivsudd och insticker litet här och där i gröten. Därefter sättes ett lock på formen med glödande kol ovanpå; detta ligger så länge på formen, tills det bliver ett brunt skinn på gröten; då påläggges ett nytt varv av gröt, lika tjockt som det föregående, och beströs med kanel och socker på samma sätt. Locket påläggges återigen och så fortfares, tills man får de nämnda 7 skinnen. Det översta beströs likaledes tillräckligt med socker och kanel. Formen föres då in i en varm ugn, så att gröten får vacker färg, och

den serveras sedan med grädd-blandad söt mjölk.

Margaretha Nylander Handbok vid den nu brukliga Finare Matlagningen, sjunde upplagan, Stockholm 1838:

Sylta av svinhuvad

Huvudet klyves nått med en vass yxa, lägges ett dygn i friskt vatten, varefter det kokas tills det bliver så mjukt, att fingret går lätt genom svålen; då tages det upp, och, medan det är varmt, bortskrädes allt odugligt; därefter sönderskåres köttet och fläsket på huvudet i tärningar, som läggas i en kastrull, med ett gott kvarter av det spad, vari huvudet kokat, ett par matskedblad kryddättika, samt salt och peppar efter smak; detta får tillsammans koka en kvart timma. Emellertid lägges svålen, som bör vara så hel som möjligt, i en servett, utbredd uti ett djupt fat, vari alla tärningarna slås; servetten hopbindes med segelgarn mycket hårt och sättes på ett tennfat med press ovanpå. När det är väl kallt, avtages servetten, och syltan lägges i svag saltlake. då syltan skall nyttjas, skåres därav tunna skivor, som garneras med inlagda rödbetor, och ätes som förrätt med ättika och peppar.

Saffrans-bröd

Av gott vetemjöl och ett halvt stop ljum mjölk göres jäsdeg; när den jäser, så knådas med litet mjöl en mark tvåt-

tat smör och 5 à 6 ägg, vispade tillsammans med ett halvt skålpund socker; därpå hålles 3 halvstop ljummad mjölk samt mera mjöl inarbetas, tillika med ett fjärdedels lod saffran (som förut är torkad på en varm kakelugn, väl söndernuggad, och blött i ett matskedblad brännvin), ett halvt skålpund rensade russin, ett fjärdedels dito väl tvättade korinter, 2 lod skållad och fint stött bittermandel, en jumfru rosenvatten och några droppar cedroessence samt något succat, skuret i bitar, om därpå är tillgång. När allt detta är sammanarbetat med jäsdegen, jämte så mycket mjöl att degen blir lagom hård, övertäckes den med varmt linne; då den sedan jäser, bakas därav bullar, som sättas på smorda plåtar att väl uppjasa, då de överstrykas med vispat ägg och översiktas med socker och kanel, innan de gräddas.

Cajsa Warg Hjelpreda i hushållningen för unga fruentimer, tolfte upplagan, Stockholm 1809:

Att lutlägga långor

Till en spil-långa tages 5 kvarter god sållad björkaska, och ett knappt kvarter vit kalk, huvudet hugges av Långan, men det övriga i 3 delar; då strös först kalk på botten uti ett träkäril, sedan aska och därpå fisken med skinnsidan nedervänd; därpå strös åter aska och sedan kalk; således continues (fortsättes) varvtals så länge fisken räcker, dock så, att askan och icke kalken är fisken närmast; sedan slås så mycket sjövattnet därpå, att det står över fisken, varmed han bliver liggandes i 4 dygn, utan att röras; därefter upptages han och askan skvalpas av i samma lut; sedan lägges fisken uti ett annat träkäril med så mycket rent vatten, att det väl står över honom, däruti han bliver liggande ett dygn; således ömsas rent vatten var dag till dess han legat 6 dygn, då han kan brukas; men sedan ömsas allenast varannan dag friskt vatten så länge han räcker, och att luten blir väl utdragen; är det då kall vinter, så konserveras han bäst, när han tages utur vattnet, och låter honom frysa sedan han är lagom utvattnad; ty när han ligger för länge uti vatten, så bliver han hård; till all lut-fisk brukas sjövattnet, och när han kokas, så lägges han i kalla vattnet utan salt; Långan skäres då uti lagom stycken, och när hon är kokad, slås hon på durkslag och anrättas med smält smör eller tjock smör-sås över,

som sedan beströs med fint stött peppar; den samma luten, som spil-långan legat uti, kan nyttjas till lut-gäddor, gråsidor och salta långor, men de senare läggs först 2 dygn i vatten, sedan ligga alla sorterna 6 dygn uti luten och utvattnas på samma sätt som spil-långan.

Sockerbakelse i smör

Tag 10 äggegulor och rivet siktat socker, så mycket man vill hava sött till, arbeta sockret och äggen väl tillhoppa med en sked; rivna citron-skal göra ock god smak, även ock om man behagar litet anis, allt efter en vars smak; rör sedan så mycket vetemjöl därtill, att man väl kan hantera det på bordet, och trilla ut vad form man behagar, antingen som hjorthorn eller andra kransar, och skäres ganska litet här och där i kanten, att det blir som taggar på ena sidan; koka dem uti skirat smör, men när de läggs dit, skall det koka och väl aktas att intet mjöl följer med i smöret; ty då bliver det snart bränt och mister sin kraft. Så många som få rum, kunna på en gång läggs uti; men man måste komma ihåg att de svälla; när de äro bakade, läggs de på grått papper, att flottet må dragas ifrån.

Klenät

Gör degen på samma sätt, som den föregående, men till 6 äggegulor tages 2 skedblad söt grädda eller mjölk; socker och gott vetemjöl, det lösaste man kan hantera honom; lägg degen på bordet och kavla ut honom med bakelsekavlan helt tunn, gör rimsor med bakelse-sporren 2 finger breda, därav 2 lägges om varandra som kransar, och koka dem i skirat smör. Vill man för äggs besparing hava sämre sort, då tages både vitor och gulor.

Citron-brännvin

Till en kanna franskt brännvin tages saften av 4 citroner, de gula skalens skaras smält, ett lod kanel, vilket brytes ur små bitar, ett lod kardemum-mor, som bara rensas utur sina skal, och ett skålpund socker, vilket stötes: citronsaften slås först på sockret och sedan på brännvinet, med de andra krydderna, då det korkas och bindes över med en hinna, och låter det stå på en varm kakelugn eller i solen i 14 dagar, men skvalpas om som oftast och sedan filtreras.

Krydd-brännvin

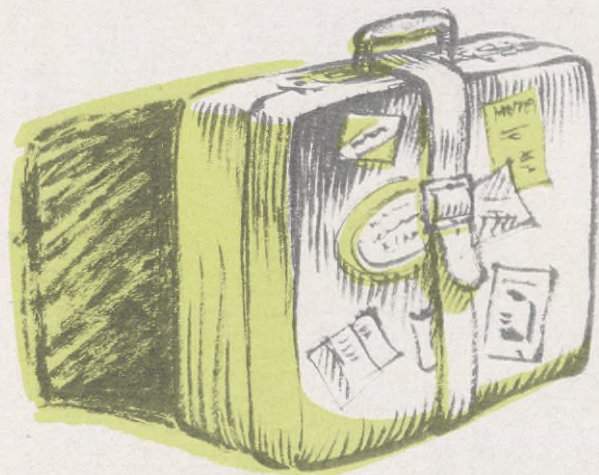
Ett halvt skålpund torra pomerans-skal, 5 lod kanel, 5 lod torr krusmynta, som alla grova stjälkar aro utplockade, 5 lod fänkål, 3 och ett halvt lod anis, 3 och ett halvt lod bröd-kummin, 5 lod kalmus (kalmusrot, aromatisk, bitter och skarp), 3 och ett halvt lod angelika, 5 lod coriander, 5 lod citron-skal, 5 lod liljekonvaljer, 3 och ett halvt lod torra rosenblad och 5 lod sönderstötta körsbärs-stenar: alla desse krydder ställas 2 dagar i blöt, och sedan distilleras med 4 kannor brännvin, som är bränt av halvparten vete- och halvparten havra: när det är distillerat, lägges däruti johannis-blomster, och låter därmed stå till dess det får en vacker färg; då silas blommorna ifrån, och det blandas upp med socker-sirap.

Måttförklaringar:

Kappe = 4,6 liter
 kanna = 2,6 liter
 stop = 1,3 liter
 kvarter = 3,27 deciliter (= 1/4 stop)
 jumfru = 8,2 centiliter
 skålpund = 425 gram
 mark = 425 gram
 lod = 13,28 gram

Om att leta efter paradiset

I alla tider har människorna letat efter paradiset. Den oförliknelige författaren OLLE HAMMARLUND var fascinerad av ämnet och skrev mycket om dem som gett sig ut i världen för att söka, om Marco Polo, om Columbus och om vikingen Erik Röde, som grundade en koloni på Grönland. Många fick i likhet med sir John Mandeville konstatera: Om paradiset kan jag icke tala sanningsenligt, ty jag var icke där (ur "Travels", 1357).

1. Somliga dagar är som kristall.

De är klara, genomskinliga. Genast man går upp om morgonen har de en lyster som kan vara nästan elektrisk. Himlen är hög, under himlen står träden nakna, nytvättade.

Man dricker sitt kaffe i förundran. Man skummar tidningarna om vad världen — illa korrekturläst och med blandade rader — upplevt sen sist, och nyheternas dramatik berör en knappt. Annars kan morgonens tidningsläsning vara förödande, man får tusen ting i huvudet, de drar åt skilda håll,

aggressionerna bubblar.

Men somliga dagar känner man vitaliteten som en ström. Man ler åt meningsutbyten och gräl, orddueller och syntetiska livsfrågor. Gatan utanför mitt fönster kröker sig i morgonljuset upp emot sykomorlönnen som vid Kulturens staket står grafiskt grann mot himlen, höjer sig högt ovan husarnas låga tak och strävande teveantennar.

Jag går ut i trädgården bak mitt hus: apelgården sa man förr, i dessa kvarter, där S:t Thomas kloster låg på

Lunds tolvhundratal; klosterkyrkogården sträckte sig just till min tappa, under de knotiga päronträden. Min tolviga grasmatta växer över människor som sattes i jord för åttahundra år sen.

Jag tar ut min cykel och trampår i väg och cykelhjulen susar i gula löv, vinden från slätten biter i kinderna. På återvägen genom de krokiga gatorna tar jag en runda upp till katedralens absid, fin i morgonljuset, och den tänkande Tegnér på sin piedestal, jag skymtar i fönstret till Kulturens kansli i Syndarnas hus en glasburk med vad som ser ut som medeltida vaxljus men är inlagd sparris, cyklar sedan Adelgatan vänliga krök hemåt och går av och ställer in min cykel och hämtar ett äpple i trädgården och biter. Det är kallt och friskt och jag går tuggande in och sätter mig bland bokhyllorna i skrivrummet med ett samvete som doftar riktigt gott.

Dr Sparrman tjoar och klättrar i sin bur och säger ett skrovligt gomorron och muntrar mig sen när jag skriver — han tror maskinens klapper är mitt huvudsakliga läte — med glada tillrop och visslingar. Han är en papegoja i grå redingot och röd stjärt, han är född i Afrika, jag vet inte riktigt var, kanhanda i landet Ind där Sir John Mandeville var och där diamanter växer sig stora av himlens dagg. Den som bär en sån diamanthall skall besegra sina fiender, men bara om hans sak är god; diamanterna ger ett gott förstånd och bevarar från onda ting och förryckta fantasier; den förlorar sin kraft vid synd och liderlighet.

När dr Sparrman kan språka bättre skall jag fråga honom om Sir John och hans utsagor. Jag tror honom inte riktigt, men han var ett stort sanningsvittne på Magnus Erikssons tid, då Lund var trehundra år och S:t Thomas kloster sjuttio. Och jag tänker att då munkarna — eller var det nunnor? — planterade apelgårdarna i mina kvarter, då var Marco Polo i Kina.

2. Över globen drar upptäcktsfärderna sina tunna streck och bågar.

Marco Polo kom till Cathay och Kublai khans palats mot tolvhundratlets slut och kom hem och berättade.

Cathay var Kina.

Namnet Kina är västerländskt. Det var länge okänt för Kinas folk. Före Mao hette det Chung-hua, det betyder Blomman i mitten eller Mittens rike.

Kineserna menade att de bodde i mitten av världen.

Kublai khan var mongol och sonson

till Djingis khan. Hans rike var historiens största, det sträckte sig från Java till Sibirien, från Japanska sjön till Polen, det var större än Ryssland och Kina tillsammans nu.

Marco Polo från Venedig upptäckte inte Kina. Kublai khan upptäckte honom, tog honom i sin tjänst som intelligent främling från okulturen utanför Mittens rike.

Marco Polo var sjutton år då han for ut. Det tog tre år att resa från Jerusalem till Peking. Han var i Kina i sexton år. Han kom hem till Europa efter tjugofyra år. Han berättade om en ny värld. Han sa att den hade en kultur som var äldre än vår och stod över den. Man trodde honom inte.

3.

Columbus som läst mycket hade också läst Marco Polo och gav sig ut att leta efter Cathay och Kublai khans rikedomar.

Han kom inte dit, och dit han kom, kom han inte som den förste.

Erik Röde och hans män hade inte läst Marco Polo, de var ute trehundra år tidigare än han och femhundra år tidigare än Columbus. Eriks far hade fått flytta från Norge till Island för att han slagit ihjäl en granne. Han tog med sig Erik som var svår till humöret och efter några egna dråp själv blev fredlös och for västerut och hittade Grönland och grundade en koloni på västsidan. Bjarne Herlufsson skulle besöka sin far på Grönland, kom fel och nådde i dimmorna Amerika och sökte sig tillbaks och berättade. Eriks son Leif tog över hans skepp och for samma väg och kom fram och sände ut en expedition där en man som hette Turk kom bort och kom tillbaks berusad; de hade hittat Vinland och stannade till våren; de fick flera efterföljare. Norska arkeologer tror de har hittat deras lägerplatser på Labrador och Newfoundland. Columbus kom i väg den 3 augusti 1492, medan kung Hans regerade Sverige. Han seglade med *Santa Maria*, *Pinta* och *Nina*.

Den 12 oktober, klockan två på morgonen, under en full måne, såg de land. I gryningen steg Paradisöarna ur havet.

Vart hade de nått? De kallade ön San Salvador, man vet inte riktigt vilken ö det var, men Nya världen var det, inte Cathay och Kublai khans rike.

Och hundra år tidigare hade två förmögna bröder Zeno från Venedig seglat via Island västerut och nått kalla trakter. Deras karta och reseskildring hölls hemliga av venetianarna till långt

in på femtonhundratalet. Det finns lärda som tror att de faktiskt utforskade Grönlands hela ostkust samt Spetsbergen till tio grader från Nordpolen och att de hittade Newfoundland.

Columbus hittade inte vad han sökte. Inte Cathay och Kublai khans rikedomar, inte Marco Polos Cipango som var de japanska öarna. Men han fann de hyggliga lucayindianerna och vad som nu är Cuba eller Watling Island; sen seglade han söderut för att finna källorna till det guld indianerna hade hängande i näsan. Han kom till Haiti som han annekterade för spanske

kungens räkning och kallade Hispaniola, han hittade tobaken, han fann sjöjungfrur och på juldagen gick *Santa Maria* i lugnt fint väder på en sandbank, det var mycket förargligt.

Han seglade med *Pinta* och *Nina* tillbaks via nordkanten på Sargassohavet och nådde Azorerna och hemmakusten vid Palos.

Hemfärden var en bedrift. Ditfärden, säger somliga, var närmast ödesbestämd, ty seglar man från Kanarieöarna västerut kommer man med ekvatorialströmmen och nordostpassaden, om bara skeppet håller, till Karibiska havets övärld.

Lucayindianerna upptäckte Columbus som kom drivande med passadvindarna och havsströmmarna: han sa han kom från Kastilien, de trodde Kastilien var himlen. Columbus trodde han kommit till Paradiset, men han var inte riktigt säker.

Nästa gång han kom, han kom fyra gånger, hittade han människoätare, fjärde gången fanns det väpnade styrkor på Hispaniola, han fick inte gå i land, han fick segla vidare och han mötte utanför Honduras en stor kanot med tjugofem roddare och fin utrustning; det var mayaindianer; han frågade inte var de kom ifrån, han frå-

gade bara efter den gula metallen, visades söderut och nådde karibiska kusten vid Panama. Han trodde då han kommit i närheten av Ganges.

Kastilien var inte himlen. Lucayindianerna var efter nån generation obotligt utrotade. Spanske kungens män som kom efter Columbus kom efter guld: de fann skatter och dyrbarheter, slavar och folk att erövra. De for fram som vi nästan alltid farit fram, slog folk ihjäl och kulturer samman.

Columbus trodde på Ptolemaios tusenåriga världsbild, den hade råkat i vanrykte på medeltiden: man ansåg då att jorden var ett hjul och att Jerusa-

lem låg i mitten. Ptolemaios trodde jorden var rund. Columbus mente den var päronformad, han for därför hem den nordliga vägen som var kortare.

Han skrev på tredje resan till kung Ferdinand och drottning Isabella att han nu visste vad han sökte: det jordiska paradiset. Fann han det skulle han räknas bland tidernas mäktigaste furstar, och det ville han gärna.

Han hittade inte Paradiset. Inte ens sjöjungfrurna han hittat var riktiga sjöjungfrur: de var sjö-kor eller maneter, däggdjur som steg ur havet och bar ungar diande vid brösten.

Och uppe på Grönland fann man i vårt eget tjugotal resterna av vad som var Erik Rödes koloni: stenväggar av hus och kyrkogårdar med döda vikingar som sov med kors i knäppta händer och var som dvärgar med benen krumma av bristsjukdomar; de flesta var inte äldre än några och tjugo år.

Kanske hade klimatet försämrats, kanske hade kreaturen man hade med sig inte klarat kylan, kanske var nätterna för långa. Paradiset var det inte.

Och Island de kom ifrån hade redan på sjuhundralet besökts av irländska munkar; de kom i samma skinnspända kanoter som ännu används av fiskare i Donegal och Connemara. De sökte på Island sitt paradiset i religionskrigens Europa.

Vi letar fortfarande.

4.

Är det detta vi skall berätta om?

Kanske men inte riktigt.

Inte om vem som upptäckte vem.

Inte om hur spanjorerna for fram i inkas bergriken och aztekernas tempel. Inte om Tahiti som till en början troddes vara Paradiset men efter handelsmäns och missionärers framfart blev nånting annat. Inte om Australiens urinvånare som nu lever utan fotfäste i sin egen värld. Inte om Nordamerikas indianer som mot falska löften fråntogs sina jaktmarker. Inte om rovdriften i Afrika, inte om den kapitalistiska kolonisationen av Sydafrika.

Inte, egentligen, om den västerländska kulturens framfart i vad man menade var ytterkanterna av en värld där man själv fanns i mitten.

Människan finns alltid i mitten av sin värld.

De flesta längtar nånannanstans.

Många kommer ingenstans.

Andra packar sin kappsäck och far, vandrar kanske, cyklar, seglar eller köper en biljett, ibland enkel, ibland en returbiljett.

Ibland är resan själva målet.

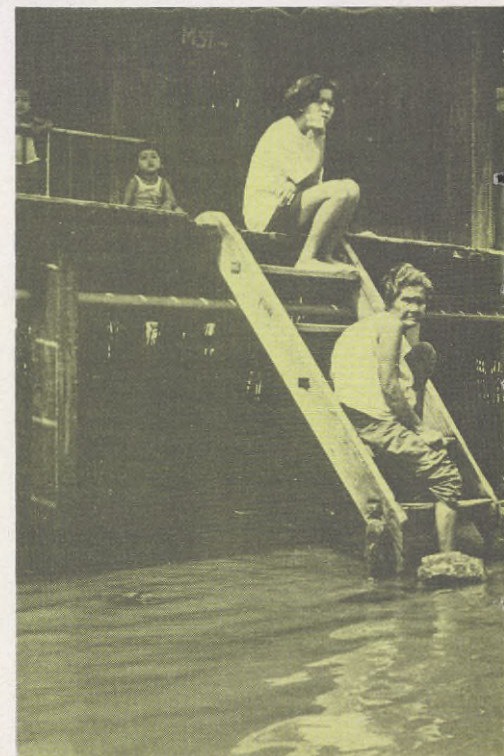

Bilderna har tagits av vår vittbereste fotograf MARK MARKEFELT.

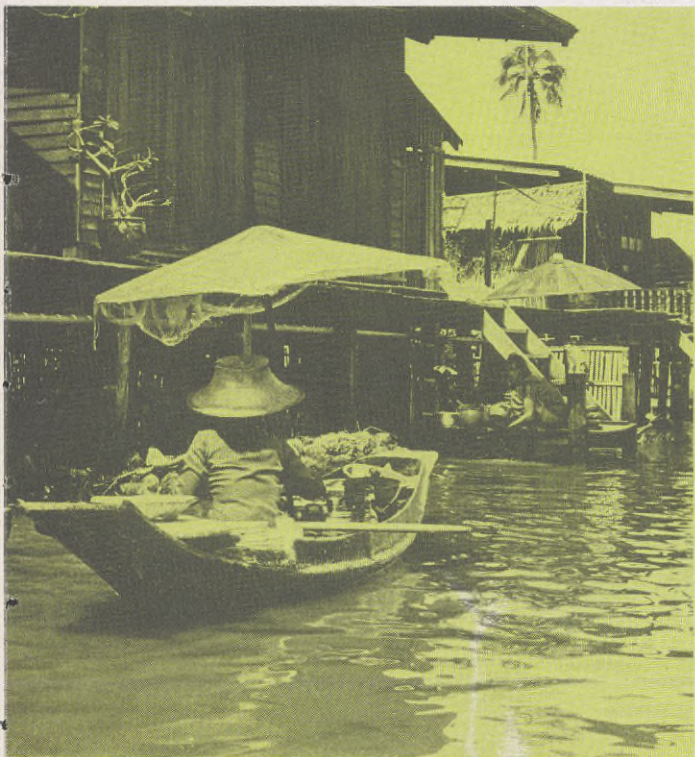
Annorlunda JUL

Julen är inte överallt som hos oss här hemma i Norden med snö, is, kyla och dignande bord. Som regel. Tomtar också för att nämna ytterligare något som brukar höra till. Inte minst nu finns det goda skäl att ha de miljoner medmänniskor, som lever på andra sidan haven — ofta under torftiga villkor — i åtanke. Som barnen i Bombay, flodfolket i Thailand, styltfiskarna i Sri Lanka eller de entusiastiskt dansande massorna i Tanzania. Men visst finns det rikedom och prakt. Ta en när-

mare titt på bilden av den gyllene Buddhan i Thailand eller den magnifika elefanten i full stridsutrustning.

Spårvagns-resan

ETT TÄRNINGSSPEL FÖR HELA FAMILJEN

Anvisningar

När du hamnar på bokstaven **H**, som betyder hållplats, får du ett extra slag, när du hamnar på bokstaven **B**, som betyder byte till buss, får du stå över ett kast och vänta på bussen.

22 23 24 25 **H** 27

21

20

B

18

17

15 14 **B** 12 11 10 9 8 7

H

Och Emil Parabel blir konduktör och svarar på frågor vart vagnen kör

49 50 51 52

B

47

46 45 44 43

42

B

40

39

38

37

36

35 **H** 33 32

Och luften blir åter ren. Som du vet så drivs en spårvagn med elektricitet

© Sven Björnson och Erik Ransemar

6

5

H

3

2

1

START

När bensinen en gång blir alltför dyr Då tar man fram spårvagnen ur en hall

53 54 55 **H** 57 58 59 60 61 62

63

B

65

66

67

68

69

Och Emil Parabel han ringer stopp så fort som någon vill stiga upp Det ska ingenting kosta, naturligtvis, för varför ska resor just ha ett pris?

77 76 75 **B** 73 72 71 **H** 69

79

80

81

82

83

84

85 **H** 87 88

H

Stiga av får du göra precis var du vill Vill du av är det bara att säga till

96 97 98 99

100

B

102

103

104

95

93

92

91

90

89

Man kör natt och dag, från morgon till kväll, för säkerhets skull utan tidtabell

MÅL

Vår fine konstnär BJÖRN JONSON hade en nog så svår och knaggig väg att vandra innan han nådde sin berömmelse. Det framgår också av "Mormor och konsten" hämtad ur hans bok "Landet bortom flottbron". Utgivare är Litteraturfrämjandet med ändamål att främja svensk litteratur och konst. I Björn Jonsons bok går just litteratur och konst hand i hand på ett kongenialt sätt. Längre fram i tidningen finns ytterligare några verk av Björn Jonson. Läs och njut!

Mormor och konsten

Brandkatastrofen vid Hagerstens såg och Örnberg förde med sig ett brådstortat annorlunda i miljö och livsmonster. Självförsörjningsproblem som förde vägen till metallindustri och maskinarbete. Då blev en dotterson generöst mottagen av mormor i trångboddsholmia borta på yttre Kungsholmen.

Ord och sanningar från "Regnbågsfargernas segertåg", konstens frigo-relse, ett då aktuellt ämne i den ungdomliga kulturdebatten på tidigt 20-tal är de enda följeslagare i decemberkvällen på hemväg från några kvallstim-mars modellteckning i konstskola vid Karlaplan.

Toblåstens ljudkollektiv blir som tunga ackord från fattigorgel i talkro-norna över nödbostädernas tralångor och Stadshagens trasiga utkantsland-skap. Vid Ekedal, den gamla garden i sankan nedanför S:t Görans sjukhus-område har nysnön redan fått ton av ockra kring hönsgården intill vägen som på en Brueghelvinter. Ute på Lindhagensgatan lyser gatlyktorna ge-nom låglantsdiset svagt upp de hård-skurade trätrappornas hus. Holmia väntar på nattens trångboddsbesvär tills det börjar knirka i trapporna un-der morgontidiga steg mot industridag.

Att 20-talet fått något underligt skimmer och kallas för det glada är en gåta. Det var ju en värld sondertrasad efter kriget, valutasammanbrottet i Tyskland som gjorde livet för männi-skorna där till en febrig, förödande ekonomisk häxdans. Ett tjugotal miljo-ner osteuropéer hotades av hungerdöd i revolutionsstridernas Ryssland.

Ekonomiska bakslag av stora mått med lönereduceringar och förkortad arbetstid som krisföljd.

Hur litet ett arbete än gav var det en stor lycka att ha i motsats till de som i tusental blev utkastade i arbetslöshe-tens tomhet och misär. Melodierna "Den gula paviljongen" — "Jag vill ha en liten tös med långa flätor" och när frack och chapeu-claqueprydda Ernst Rolf sjöng "De' blir bättre och bättre da' för da'" är väl som tidsbild inte helt täckande när det är fråga om tju-gotalet.

Mormor sitter vid spisen och röker pipa; köksfönstret är mörkt nu men i dagen var det fin tecknarutsikt över bakgårdsbräte och människor som fick så tung volymskarpa mot den töiga bakgrundssnön. Det trasiga gårdssta-cketet vid soptunnorna, vattenkranen med svallis ner till den maskrosspräng-da cementkantens husmorshalka.

Jag drar uppstråk och nedstråk efter

"Hans Sitts" violinskola och "Kaisers Etyder" gammal upplaga med omslagstexten "Composées exclusivement pour ceux qui veulent se préparer pour les célèbres études de Kreutzer". Övningar på fiol i köket var ofta ett första moment efter industriarbetsdag, mormor stördes inte där hon satt och rökte sin kvällspipa, hon blev nog specialist på "Kaisers Etyder".

Kvällens fiolövning får sluta med trevande försök på "tian" i "Kaisers-sextondelar, arpeggio i a-moll". Benigt svårt att få rent och med hjälpligt flytande tempo, men mormor tycker det låter fint, så mer tålmodig lyssnare kunde jag nog inte få.

Den rätt goda fiolen kom i min ägo tack vare mormor. En C. W. Otto,

Stockholm 1840 som länge legat uppe hos pantlånare Bergman vid Polhems-gatan på Kungsholmen. Jag undrade många gånger vem som varit tidigare ägare av den där fiolen, det var en doft av parfym i etui och över fiol, ett sirligt broderat täcke för instrumentet följde också med.

Pantlånare Bergman den äldre brukade gå ner till Fridhemsplan och bjuda sina gamla kunder på snus. Den stora trafikknuten var helt annorlunda då, på det gamla Tullhusets plats stod en bänk som var solsoffa. Här kunde man ofta se den gamle pantlånaren sitta tillsammans med sitt klientel, gamla arbetare och diskutera livets besvärligheter från annan synvinkel än vid tidigare möte uppe i pantbanken.

Fiolen är tillbaka på sin plats intill träslöjdsbokhyllan på byrån i rummet med gamla tyska oljetryck på väg-garna. De trängdes väl i någon mån ut senare av dottersonens fritidsalster. Två av de där trycken med sina bronserade ramar som hängde på var sin sida om klockan är i gott minne på grund av svårigheten att övertyga

mormor om vad de föreställde. Det var inte Kung Erik och Karin Månsdotter och Drottning Draga av Serbien med någon tillbedjare som mormor trodde. De båda oljetrycken var romantiska jägarpar från Centraleuropa vid tiden för återupptäckandet av Schuberts ofullbordade.

Oljetrycksparens öden blev mycket väl tillvaratagna i "Hemmets" skakande kärleksberättelser om adla furstars och grevinnors äventyr. Någon gång hände det att en skogvaktares dotter blev indragen i händelseförloppets kärleksvirvel och sedan av sociala skäl övergiven i ensam svart förtvivan.

Mormor förlorade nog den där konstdebatten och blev en illusion fatigare i onödan, hon blev osaker på Kung Eriks romans och Drottning Draga som kanske varit en hjälp för henne att komma över svårigheter som jag inte visste om.

Holmia, huslångorna i sänkan nedanför Stadshagen, barndomslandet fram till 1913 hade väl inte förändrats mycket sedan då men ändå förvandlats

till ett annorlundaland 1920.

Industriarbetare, utsiktslöst och osäkert beroendeliv av dagslägets konjunktur med omedelbar återverkan. Ett intresse som drog åt helt annat håll främmande för min omvärld kanhända bidrog till att orättvist förstora otrivseln, men mormor trodde på framtiden och min mor, som var hänvisad till obotlig sjuktillyvaro.

Kvällstimarna i Konstskolan vid Karlaplan med teckning efter modell var ekonomiskt överkomligt på metallarbetarlönen. Skolan vid Karlaplan lämnade spår och intryck som länge följde med. Trots att det bara blev två eller tre kvällar i veckan beroende på

betalningskapaciteten blev jag väl mottagen som kamrat i kretsen. Konstskolekamraterna kom från mycket skilda håll i samhället, några av dem levde under frostig brist minns jag väl, men någon form av stöd måste de ha haft om än aldrig så litet. Ett annat slag av fattigdom, medvetet offer förgylld av framtidsdrömmar om konstnärsskap.

En av eleverna hade nyckel till lokalerna, han finansierade sin skola med att fungera som städare. När teck-

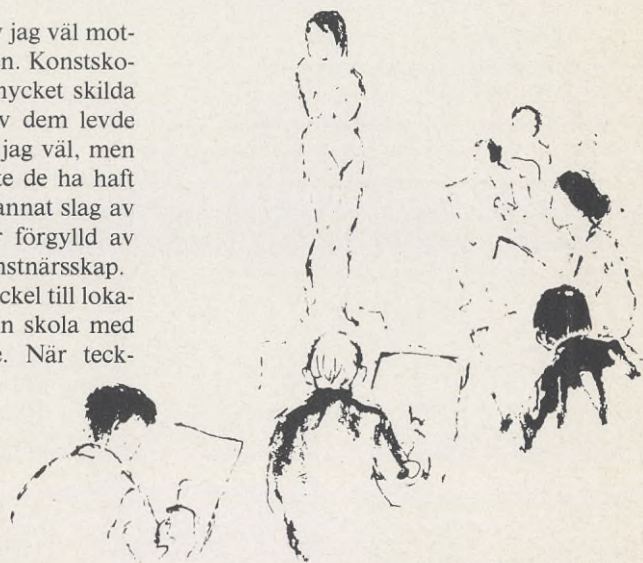
ningstimarna var slut för kvällen brukade vi samlas i ett gathörn intill och passa på lärarna när de gick. Då smet vi tillbaka till skolan och kokade thé på en kamin. Det var de där kvällarna som ungdomlig konst och kulturdebatt gick i svallvågor, Wassily Kandinsky, Ernst Josephsons teckningar från hans sjukdomstid, Ludvig Karsten och Vladimir Tatlins förslag till monument och reliefer som 45 år senare skulle passa in i det "moderna" nyskapandet.

Ett roligt minne är kvar från de där kvällarna, för daglektionerna var ett stilleben uppställt med bland annat en ost, den blev för frestande för oss som bara hade torra kex till théet så vi började gräva ur osten med en böjlig sked. Osttattatet vållade stor uppståndelse vid upptäckandet men blev vida berömt.

Det var ett slags dubbelliv att på morgnarna gå till ett verkstadsarbete med hög avlägset långt borta från bister verklighet där mina arbetskamrater svårligen kunde förstå intressen de själva inte hade, någon gång ibland var jag väl tillsammans med dem men då i egenskap av speleman och kamraterna på konstskolan kunde nog inte heller förstå miljön jag kom ifrån.

Nu hade tiden kommit då svenska samhället behövde min årsklass för att utbildas speciellt till infanterister. I mönstringslokalen var en läkare som på nolttid lyssnade på hjärta och lungor och en officer med bister uppsyn som efter en halv sekunds värdering lakoniskt yttrade — Göta livgarde.

Till den livsform som följde med egenskap av att vara: "Krigsman skall frukta Gud och vara Konungen huld och trogen" är väl inte så mycket att tillägga, den är tillräckligt omvittnad i både allvar och löje. ●

VINTERLAND

*Kallgrå luft i kylig dager över isig kust till vinterland,
skönhetssyn i vitt med mörk grafisk accent.
Isbrytarmöda för isolerad hamn vid nordligt hav
med sjöfartsbesvär i vintertid.*

*Jag såg henne en dag,
livsbejakande till kort tids lycka.
Hon var ännu ung
och sökte stöd till glädje,
osäkert frågande
om nytt liv
efter förlorade år.*

BJÖRN JONSON: BILDER I ORD OCH TUSCH

*Clown — lustigspegel av livet,
en konstnär föraktad och beundrad.
Förvandlar tragedi till hejdlöst skratt
och låter människorna ha glädje
av hans sätt att spegla
deras innersta ångslan och svaghet.
Han gör misslyckandet till fars
och svärmod till festlig parodi,
spektakel av olycka och missöde.*

*Här under snön gick en
sommartig där några vand-
rade med glädje i kvällsols-
värme. Nu ligger marken
frusen. Gömd av snö
till kommande sommar
då andra människor går på
stigen i solljuslycka.*

Thomas Alva Edison i 20-årsåldern. — Samtida träsnitt efter fotografi.

Omkring årsskiftet 1879—80 meddelades i pressen oftast fantastiska uppgifter om den revolutionerande uppfinning som i oktober 1879 sett dagens ljus i Menlo Park utanför New York. Det var den förut välkända uppfinnaren Thomas Alva Edison (1847—1931), som i 45 timmar lyckats hålla en av honom uppfunnen koltråds-lampa brinnande, skriver TORE ATTELID med anledning av ett celebret 100-års-jubileum.

GLÖDLAMPAN FYLLER 100 ÅR

I detta sammanhang skall omtalas att Edison emellertid inte var den ende och ej heller den förste, som åstadkom en elektrisk glödlampa. Olika nationer har framhållit de män, som samtidigt eller tidigare sysslade med samma problem, tex Goebel i Tyskland och Swan i England, men mer och mer tycks man enas om, att Edison var den store trollkarlen, som gjorde det omöj-

liga möjligt och gav åt glödlampans form och de tekniska finesser i olika avseenden, som gjorde lampans praktiskt användbar.

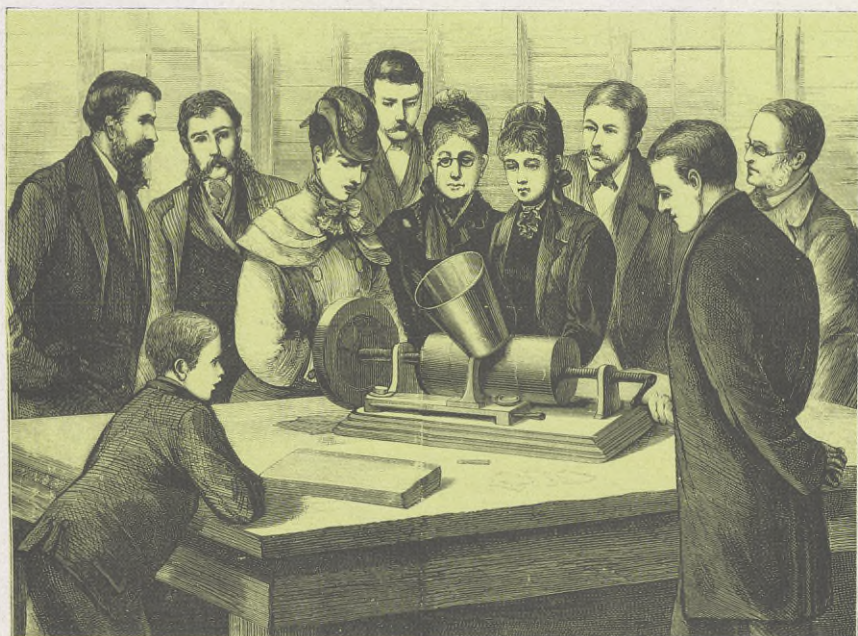
Ingen uppfinnare har på ett så genomgripande sätt förändrat vårt dagliga liv som Thomas Alva Edison. Genom sin allomfattande tekniska fantasi förde han in tekniken på nya banor. Han rörde inte bara vägen, utan full-

bordade och utvecklade sina projekt till en fullkomlighet, som vi måste betrakta som slutgiltiga, även om Edisons verk i likhet med varje annan teknisk uppfinning är dömd att blott bli ett led i en fortlöpande utvecklingskedja.

På 1860- och 70-talen hade man mycket svävande begrepp om elektriciteten och dess användning. Fysikerna var visserligen i stort sett på det klara med elektricitetens fundamentala lagar, men för teknikerna i allmänhet och för den stora allmänheten i synnerhet utgjorde den ett enda stort mysterium. Svagströmstekniken hade hunnit längst, telegrafens och även telefonens hade just börjat sitt segertåg i världen, medan starkströmstekniken däremot låg i sin linda och var nästan obefintlig.

Bland Edisons förnämsta och mest geniala uppfinningar märks: Duplexsystemet (1869) — en metod varigenom två telegram samtidigt kunde sändas på samma linje. Kolkornsmikrofonen (1877) — som fortfarande användes vid praktiskt taget all telefonering. Fonografen (1877) — ursprunget till nutidens grammofon. Den elektriska lampans (1879) och kinetoscopet (1891) — som ligger till grund för den moderna biografen.

Sir Humprey Davy (1778—1829) anses med rätta som den egentliga uppfinnaren av det elektriska ljuset. Flera vetenskapsmän hade tidigare på-

"En séance med den talande fonografen i dess uppfinnarens, professor Edisons, laboratorium i New-Jersey". — Träsnitt från år 1878.

visat att den elektriska strömmen kunde hoppa över ett litet "gap" i ledningen. Davy experimenterade vidare med denna sak och vid ett tillfälle satte han fast en liten kolspets på vardera sidan om "gapet" och i samband med ledningen. Detta fick häpnadsväckande följder. En båge av bländande vitt ljus förenade kolspetsarna, den fortsatte att sprida sitt kraftiga sken ända tills kolspetsarna förbränts, då den elektriska strömmen ej längre förmodade att slå en brygga över avståndet mellan kolen.

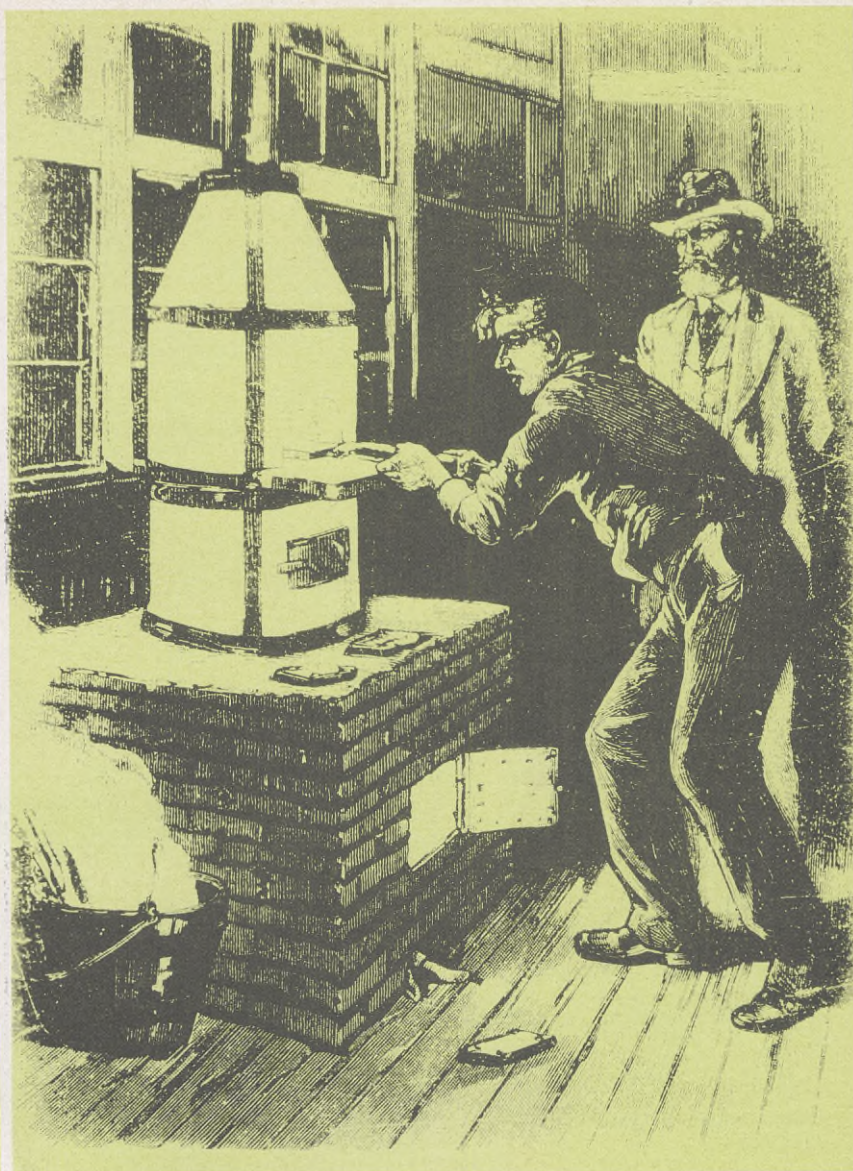
Man hade även upptäckt andra möjligheter att framkalla ljus medelst elektricitet. Då en elektrisk ström ledes genom somliga ämnen, möter den ett visst motstånd och ämnets temperatur ökas då i förhållande till strömmens styrka. Fina trådar av silver, platin eller andra metaller blev vitglöd-gade, ja t.o.m. smälte om en mycket stark ström fördes genom dem.

Ungefär vid denna punkt stod utvecklingen av den elektriska belysningen, då Edison började att intressera sig för saken. Hans första experimentlampa bestod av ett litet glasrör med en dubbel platinaspiral runt en platinatråd. När starkare ström släpptes på så gick den dyrbara tråden sönder. Han övergick till breda platinafolier, men även dessa försök måste överges. Han försökte med en kolspiral, han sände strömmen genom ett glasrör från vilket luften pumpats ut, och föregrep därigenom neonljuset. Men utan resultat.

Tusentals försök gjordes med glödtrådar av olika material, men först mot slutet av år 1879 kröntes arbetet med framgång, i det han fann, att förkollnade pappersremsor motsvarade fordringarna. Ett antal av dessa lampor framställdes, och deras användning demonstrerades i en provanläggning vid laboratoriet. Energiförbrukningen var cirka 5 W per normalljus.

En första delvis tekniskt betonad beskrivning över Edisons ansträngningar att lösa problemen fanns införd i Industritidningen Norden för den 16 januari 1880:

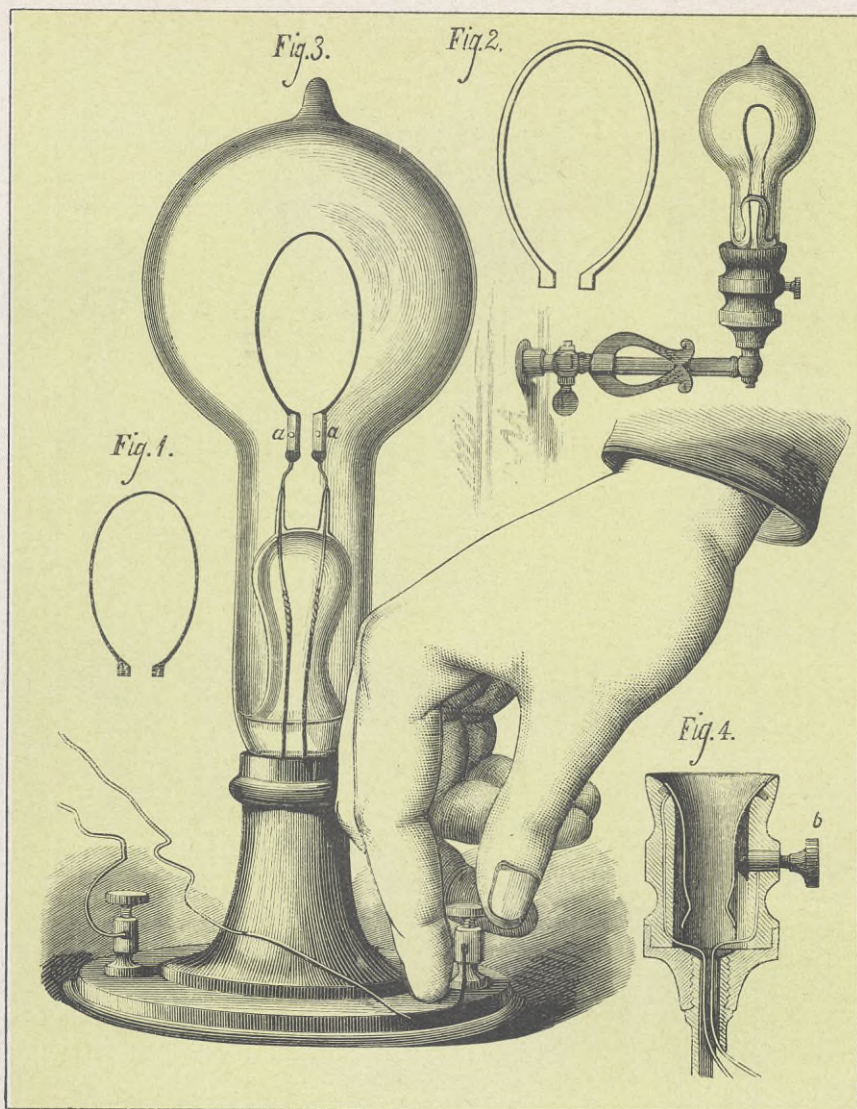
"Det system, som Edison hela tiden begagnadt för att framkalla elektrisk

Edison anställer prov med kolat papper i sitt laboratorium i Menlo Park. — Träsnitt 1878.

belysning är att försätta en i ledningen insatt kropp i glödning. Han försökte först platina, den smälte, han begagnade platinallegeringar, de smälte likaledes, han satte regulator på lampan, metalledningen smälte, han satte platinan i lufttomt rum, smälte ändå — alla hans förhoppningar smälte bort! Men hjälpen fanns nära till hands. På bordet låg en deg sammansatt af lampot och tjära. Edison satt och funderade på helt andra ting och rullade under tiden ut degen till en fin stång. När han kom att se på den, kom han att undra öfver huru dylik massa skulle taga sig ut såsom ljusframbringare i en elektrisk lampa. Sagdt och gjort! Om en liten stund var massan insatt i en elektrisk ledning och gaf ifrån sig ett rätt starkt sken. Derefter provfades andra ämnen bland annat återstoden efter kolad bomullstråd.

Edison fann nu att han var inne på den rätta vagen. Bland de försökta ämnena befanns likväl kol af tjockt papper vara det bästa. Papperet utskares af Bristolkartong i form af en liten hastsko omkring två tum i längd och en tum i bredd. Några dylika remsor laggas på hvarandra med mellanlagdt silkespapper och inlägges i en jernform, som insattes i en ugn och upphettas till omkring 316 grader, hvarigenom papperet torrdestillerades. Formen upphettas sedan till nära hvitvärme, varefter den sakta afkyles. När formen blivit kall, uttages mycket försiktigt den kolade återstoden efter papperet. Denna insattes sedan i en liten glasballong och förenas med trådarna, som leda till elektricitetskällan. Derefter utpumpas luften ur ballongen och denna tillslutes lufttätt, hvarefter lampan är färdig att begagnas."

Den första bilden av Edisons glödlampa publicerades i svensk press i mars 1880. — Samtida träsnitt.

På Oscar II:s födelsedag den 21 januari 1886 gavs en bal för 2 000 personer på Stockholms slott, där "Vita Havet" för första gången strålade i elektriskt ljus. Ström lämnades av tre dynamomaskiner, som matades av en på slottsvinden uppställd 10 hk lokomobil. — Samtida träsnitt efter teckning av Victor André.

På den elektrotekniska utställningen i Paris 1881 visades Edisons belysningsystem för första gången officiellt i Europa. Vårt lands främsta auktoritet på elområdet, professor G. R. Dahlander, rapporterade därifrån:

"Electricitets utställningen i Paris uppvisade flera hundra lampor af Edisons system, och de voro under flera månader i verksamhet, till fullo ådagaläggande sitt praktiska värde. Ljusets skönhet lika väl som anordningen af hela belysningen lemna knappast något öfrigt att önska, och den grupp af utställningsjuryn, som närmast ägde att bedöma de elektriska belysningsapparaterna, satte ock Edisons uppfinning främst bland alla i samma väg."

Tid efter annan kom från Amerika, via tidningar i London och Paris underrättelser, ofta motsägende, om den elektriska glödlampen. Ibland ser man förhoppningsfullt på situationen — ibland anses uppfinningen inte ha något större värde ur praktisk synpunkt. En tidning för den 7 maj 1880 meddelade: "Edisons elektriska ljus börjar alltmer betraktas såsom humbug, och de en tid nedtryckta gasbolagens aktier äro åter i stigande". Något senare skriver ett annat blad: "Fältet för de Edisonska och andra med hvitglödgade ledare försedda lampor torde komma att inskränkas till de enskilda hushållen, der de endast hafva att ersätta några få gaslågor".

Glödlampans fullständiga genombrott sammanhänge emellertid med införandet av metallisk lystråd. Långt före koltrådslampans framträdande hade försök pågått på olika håll med glödtråd av platina. Även Edisons första glödlampsexperiment gick som bekant i denna riktning, och ett av hans tidigaste patent på området avsåg en glödlampa med tråd av platina med belegg av cirkoniumoxid. Det praktiska utnyttjandet av platinalampan strandade dock på platinans låga smältpunkt. När platinagruppens mera svårsmälta metaller blev tillgängliga i större mängder, förnyades experimenten, och i början av 1900-talet framkom den första praktiskt användbara metalltrådslampen, med lystråd av osmium.

Bjornson

Petter Mård hade i flera vintrar haft våldsamma bataljer tillsammans med drevertiken Leja, för att komma åt den sluge kanaljen Sloköra. Rävnen hade inte ens aktat sej för att ta sej in i Petters höns- hus och stjäla en av värphönsen en mörk vinternatt, när Petter glömt att stänga luckan där hönsen gick ut och in. Naturligtvis var det den bästa värphönan. Detta enligt Petters något vassnästa lagvigda Lovisa.

En julberättelse av JAN-ERIC WAHLÉN med annorlunda slut.

Räven Sloköras juläventyr

Men så är det alltid. Händer det någon olycka, så har den en annan i sitt släptåg. Vem som nu kan avgöra om det verkligen var den bästa värphönan bland trettio andra? Men Petter fick veta vad han var för en urusel jägare, som aldrig kunde ta kål på Sloköra. I ganska hetsiga ordalag dessutom. Ord som sved i Petters inre. Men han var klok nog att inte svara. Han ville inte lämna ut sej. Mot Lovisa hade han inga som helst chanser att klara sej i en diskussion.

Nu var Petter på krigsstigen. Leja likaså. I flera dagar före jul hade de två kamperat ihop ute i skogen. Från ljusningen till sena kvällen. Julförberedelserna fick anstå. Det var viktigare att få tag i den fräcka hönstjuven. Tyckte Lovisa och då tyckte Petter detsamma. Leja med. För henne var det fröjdefulla dagar. I sitt stilla hundsinne undrade hon vad som tagit åt husse.

Det var underbara vinterdagar med några decimeter snö och ett par köldgrader. De kala trädgrenarna hade fått

touché av silverstänk i allt det grå. Det var julväder. Petter skulle egentligen satt upp julkärven i vårdträdet, den gamla kastanjen mitt på gårdsplanen. Han skulle ha gjort rent i hönshuset, i svinhuset, i stallet och mycket annat för att göra det trivsamt för både dem själva och djuren. Men allt fick vila. Sloköras hädanfärd var vida viktigare.

Det hade Lovisa sagt och då var det så.

Att räven fått namnet Sloköra hade sin särskilda historia. Petter var in-

blandad även i den. Leja också för den delen, för det var hon som drivit räven. I över ett halvt dygn hade jakten pågått. Tre gånger hade räven varit inom synhåll för Petter men vikit av i sista stund. Det var en listig gammal rävhane, som utkämpat många duster med både jägare och hundar. Den kände på sej när det var dags att ta en annan väg. Leja var räven inte det minsta oroad av. Närmast tyckte den att det var ett kul tidsfördriv att villa bort henne.

Petter hade sagt många fula ord under den jakten. De allra fulaste när han för fjärde gången hade räven inom synhåll. Han tyckte även inom skott-håll. Men där hade han tagit miste. Visserligen hade räven gjort ett par kullerbyttor och blivit liggande. Petter hade hoppat i högan sky. Leja hade kommit tillstådes i samma ögonblick, men hon var så slut att hon inte orkade delta i husses våldsamma krum-språng.

Även hunden blev slokörad, när husse plötsligt började svära. Skamset hade hon traskat hemåt i husses kölvatten. Räven hade bara fått ena örat söndertrasat. Sen den dagen var Petter

bitter på räven. Den hade satt hans jägarära på skam. Det var inte bara Lovisa som kom med ett och annat stickord. Grannen Johannes hade en hustru som var ännu vassare i truten. Även hon hade blivit av med höns, men hennes gubbe var inte jägare. Han var djupt religiös, liksom hustrun Karolina, och hade därför ansett det som synd att döda något djur i naturen. Hans Karolina delade inte hans uppfattning. Inte när räven tog hennes höns. Där tog hennes religiositet slut. Petter fick lida för det.

— Gammal soldatsläkt i flera generationer och skjuta så erbarmligt illa, lät i olika repriser.

Petter hade ursäktat sej med att den mänskliga faktorn hade kommit in i bilden. De hade ju jagat en hel dag och tröttheten hade tagit ut sin rätt både för honom och hunden.

— Ska en räv vara klokare än en människa . . . Jag har då aldrig hört något så dumt i hela mitt liv . . .

— Ge dej ut själv, hade Petter bitit till i ett anfall av ilska, så får du se hur lätt det är.

Karolina hade fnyst föraktfullt som bara hon kunde.

— Skitstövel det är vad du är. Ska kalla sej jägare. Pytt . . .

Petter hade bara väntat sej en svordom ur ettertruten. Men den hade utelivt av någon outgrundlig anledning. Kanske någon högre makt hjälpte henne.

Petter Mård hade det inte lätt. När nu den slokörade räven varit framme mitt i julveckan och knipit en av deras egna hönor med, så fanns det ingen hejd på småleken. Nu hade han gett sej allt som flyger och far och lite till på ått han skulle göra slag i saken. Det såg inte lovande ut.

På själva julaftonens morron satt han i köket och sörplade kaffe och bet häglöst i en ostsmörgås. Det hade blivit ordfattigt i stugan. Lovisa slamrade med mjölkhinken hon kommit in med från ladugården. Hon hade tagit in lite extra mjölk till julgröten. Det luktade helg i stugan annars. Men det kändes inte som helg. Petter var ledsen för den sakens skull. Han kände det som om det var hans fel. Han kunde inte gärna skylla på den gamle antagonisten Slok-öra. Räven gjorde bara det som instinkten bjöd. I ett försök att försvara sej, sa han diplomatiskt:

— Jag kan ju inte hjälpa att räven var så ofin, att han tog en av dina värphöns.

— Den bästa! kom det som ett piskrapp.

— Nåväl, men varför lasta mej för den saken?

— Det var du som glömde att stänga luckan för hönsen . . .

Den här gången var tonen mycket len.

Petter insåg för sent att han hade gett sej in i en dispyt utan att vara beredd och rustad till tänderna. Han hade helt enkelt trampat i klaveret. Men han ville ändå inte ge slaget förlorat på en gång. Därtill var han alldeles för arg och besviken på alltsammans. Det hela var ju en struntsak egentligen och borde inte få förgifta den vackraste högtiden på hela året. I ett sista desperat försök, sa han i det han reste sej från bordet:

— Det är dina höns . . .

— Men det är du som alltid brukar stänga för dem, fick han till svar.

Tonen var inte giftig. Men hon betonade alltid på ett alldeles särskilt sätt.

Petter flydde fältet. Bättre fly än illa fåkta var ett ordstäv som han anammade utan vidare i den här situationen. En situation han inte var vuxen. Han försvann ut och kände hur det brände på ryggen.

Ändå tog han inte ner den gamla

Husqvarnan från farstuväggen. Den tillfredsställelsen ville han inte unna Lovisa. Att hon skrämt honom ut i markerna på självaste julafton. När han passerade Lejas koja, som var inrymd i ladugården, kom hon inte ens ut. Hon var så trött efter tre dagars hård jakt, att hon föredrog att inte dra uppmärksamheten till sej. Men Petter öppnade locket inifrån ladugården och klappade henne bakom öronen. Kliade henne och sa:

— Du slipper eländet i dag. Det är ju julafton och då ska frid råda på jorden. Både för hundar och rävar. Kunde det sen bli frid även på käringar så vore det en Herrans välgärning. Men det är väl för mycket att hoppas på.

Monologen hade blivit längre än vad Petter från början tänkt sig, men all hans inneboende ilska ebbade ut med utbrottet. Det kändes skönt efteråt, när han tog itu med alla eftersatta göromål.

Leja lade ner huvudet på tassarna. Sneglade upp på husse och det fanns tacksamhet i hundblicken.

Petter arbetade som en besatt hela dagen. Hann precis bli färdig med allt tills skymningen sänkte sej. Det var sed att då skulle helgfrid råda på gården. Det hade varit så i evärdliga tider och även Petter höll styvt på den saken.

Fast inne i köket var det inte någon frid. Visserligen höll Lovisa tand för tunga, men tystnaden var betungande. Petter hade aldrig upplevt en tristare julafton. Barnen var sedan länge utflugna och hade egna hem att fira julen i. Lovisa och Petter hade ändå haft ganska trivsamma julaftnar i sin ensamhet med både julklappar, julklappsrim och mandel i gröten, julbock och frukt. Allt fanns med den här julen också. Ändå ville inte den rätta stämningen infinna sej. Det fanns en kompakt mur mellan de två ensamma makarna. Den tycktes oöverstiglig. Petter hade försökt kliva över den och sagt:

— Nu låter vi Slokora få fira julen på sitt håll och vi på vårt.

Lovisa hade tittat upp med grötskedden i hand, mjuknat något i ögonen först, men så hade hon sänkt skeden och anletsdragen hade förändrats.

— Min bästa värphöna kommer inte tillbaka för det . . .

*

Därmed hade det varit slut på julpratet i den stugan. Inte blev stämningen fridfullare efter julklappsutdelningen. Petter hade fått ett tungt fyrkantigt paket. Han kunde inte för sitt liv begripa vad det var för något. Annars brukade de alltid ge varandra saker som de gemensamt önskat och som behövdes i hemmet. Inte blev han klokare av rimmet heller:

”Om du nu dej riktigt skärper, kanske även tuppen värper.”

Versen fick snabbt sin förklaring. Hans julklapp var ett paket hagelpatroner. Visst behövde han patroner. Men det elaka rimmet gjorde att allt fick en grym antydning om hans olyckliga situation och dåliga jaktlycka. Att hans hustru kunde vara vass och elak var han helt på det klara med, men att det var så illa hade han ändå aldrig kunnat drömma om. Hela julen var plötsligt som ett enda stort fiasko för honom. När han därtill såg Lovisas menande flin, steg han upp från julbordet utan att tacka för maten. Han gick ut i ladugården. Längre gick han där och stökade. Längre, ja mycket längre än vad som var nödvändigt för att ge alla djuren deras julklapp. Den bestod alltid i en extra giva mat. Han klappade om Munter och blev stående med huvudet lutat mot manken. Lät tankarna löpa. Mindes många jular tillbaka. Aldrig kunde han dra sej till minnes en träki-gare och hopplösare jul. Vad hade hans slit hela dagen gett för glädje?

— Fast då hade ni här i ladugården inte fått någon jul, sa han och knuffade till hästen i bringan.

Munter svarade med att buffa på honom med mulen. Petter tyckte sig se en tacksam blick i hästens bruna ögon.

Petter klappade om Leja en sista gång och gick med dröjande steg in. Det var tomt i köket. Likaså i vardagsrummet. Bordet var avdukat. Ingen disk i hon. Det luktade gott av kaffe. På köksbordet var dukat med *en* kopp och ett kakfat. Kaffet stod på spisens sparlåga. De två höll styvt på det gamla med kokmalet kaffe.

Petter gläntade på sängkammardörren. Lovisa låg i sin säng med ryggen mot dörren. Tungt satte han sej vid bordet och drack sitt ensamma julkaffe. Ute var det månljust. De silvriga grenarna i kastanjeträdet glänste. Skuggorna var långa och djupa. Annars var alla detaljer knivskarpa i månljuset. Det var en underbar julnatt. Petter satt bara och väntade på att få se hustomten komma vaggande över gårdsplanen för att hämta grötfatet på trappan. Nu var det många år sedan de slutat med den seden. Men Petter mindes det från barndomen. Hans far hade alltid varit noga med just den saken.

— Man ska hålla sej väl med husvätten, sa han alltid, när barnen skratat åt honom och kallat det för vidskeelse.

Petter log inåtvänt vid minnet. Om det nu inte fanns någon hustomte, så hade i alla fall far somnat lycklig och tillfreds på julnatten i den fasta tron att han handlat rätt.

Plötsligt spratt Petter till. Något hade stört idyllen på gårdsplanen. Så såg han hur en skugga lösgjorde sej från husväggen. Petter såg genast vad det var. Snabbt var han på benen och släckte i köket. Så sköt han försiktigt upp fönstret och hämtade bössan.

Sloköra slog en lov runt höns huset. Petter satt med bössan riktad mot sin argaste fiende i detta nu. Den som ställt till all förtret och gjort att han satt här i sin ensamhet vid den största gemensamhetshelgen på hela året. Nu var rävens öde beseglat. Sloköra skulle få respas till de sälla jaktmarkerna. Säkert skulle han få äta sej mätt där.

Fingret krökte sej om avtryckaren. Rävnen var inom perfekt skothåll. Allt stod stilla i julnatten. Det låg frid över nejden och till människorna ett gott behag.

Skulle han då störa allt detta? Skulle

han göra sej skyldig till mord i fredens natt?

Nej...

Sakta sänkte han bössan. Säkrade den och tog ur patronerna. Tände i tacket och hängde upp sin gamla Husqvarna. Samtidigt tänkte han, det var skönt att Lovisa sov. En sådan handling skulle hon aldrig förlåtit honom.

När han kom tillbaka in i köket, stod Lovisa i dörren till sängkammaren. Det klack till i honom. Skulle det nu bli ett storgräl mellan dem på julnatten ovanpå allt annat elände?

Men det fanns något nytt i hustruns drag. Ett skimmer han inte kände igen. Han trodde inte sina öron, när hon öppnade munnen:

— Tack för att du inte sköt, sa hon och log.

Så kom hon fram till honom och strök honom över kinden.

— Förlåt mej, sa hon, jag har burit mej åt som den satkärning jag är.

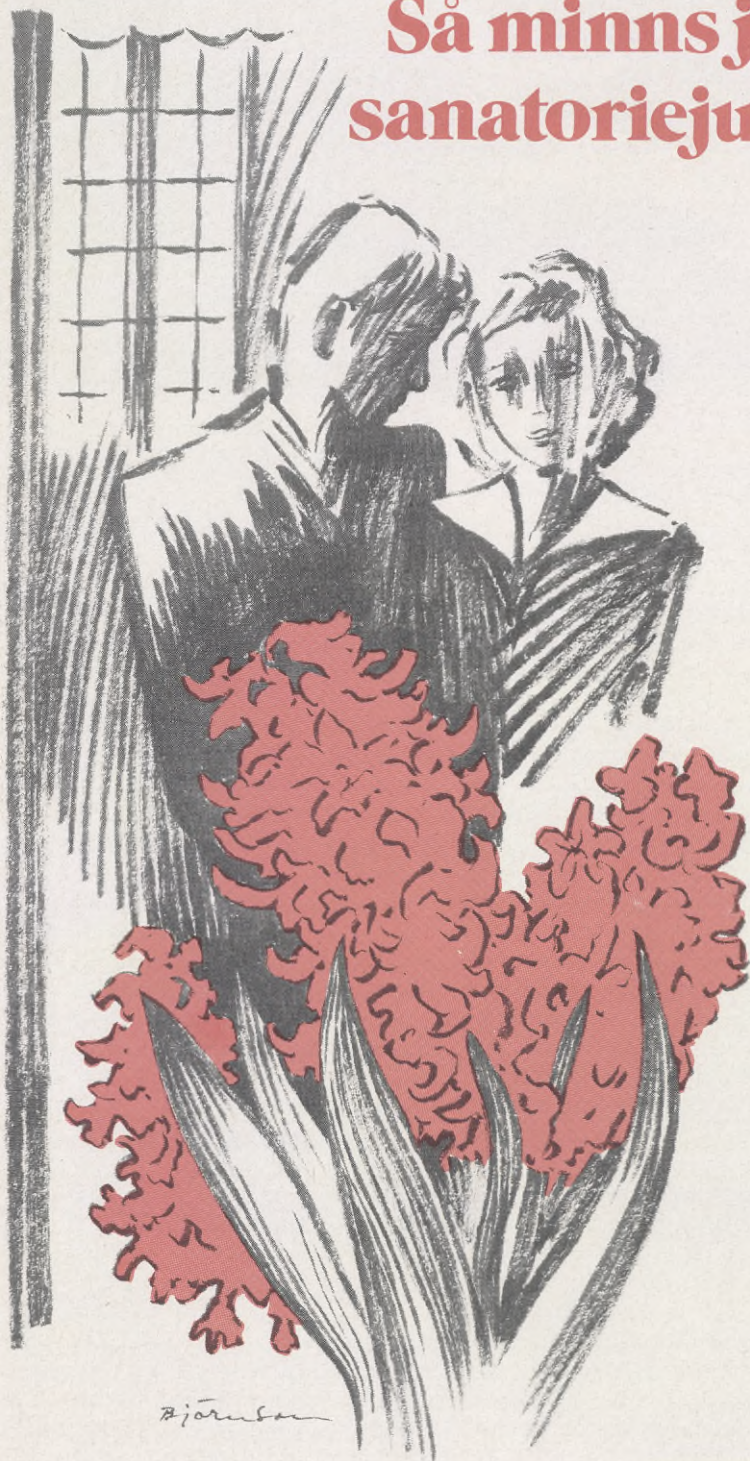
— Inte är du någon satkärning, sa han nästan rörd. Du är min hustru och just nu är du precis lik den tös jag gifte mej med för över trettio år sedan.

Det blev gemensamt helgdagskaffe och friden lägrade sej över nejden.

Och även till djuren ett gott behag. ●

Julen och de stora högtiderna är inte bara idyll, de ställer också krav på oss. Det skall vara en god julhelg och en glad påsk. Vi skall ha det skönt. Koppla av, byta julklappar och ladda upp. För många kan de här kraven bli stressande. Men även med insikt om att julen rymmer många schablonkrav så är det ändå ett idyll-minne som omedelbart infinner sig när jag sätter mig ner för att minnas hur det var att fira jul på sanatorium på 40-talet. En idyll fylld av hyacintdoft, skriver LARS ÖSTMAN, Örebro. Han var 16 år vid det tillfälle han beskriver i sina personliga reflexioner.

Så minns jag sanatoriejul

Det var nästan bara ungdomar på vårt gamla sanatorium, ett tuberkulossjukhus utan status, ett sjukhus för enkla och fattiga människor. Det hade två avdelningar, en manlig och en kvinnlig. Det betydde att ungefär 30 pojkar och 30 flickor låg där samtidigt. Några fanns det väl som var i 40-årsåldern, men de betraktades som verkliga gamlingar.

Trots att det mest var ungdom så var nästan alla långliggare. Ett år, två år, ibland ännu fler. La man ihop vars och ens olika sjukhusperioder blev det många år för de flesta.

Sanatorietiden var för oss alla en påtvungen samvaro under oro och gnagande hot. Oro för sjukdomen, för anhöriga, för ekonomin. Och en hotfull påminnelse om dödens närhet. Men ändå vi var alla i samma båt, hörde ihop på något sätt. Särskilt när man minns så var det mer gemenskap än ensamhet.

Egentligen tillämpades tämligen liberala permissionsregler vid de stora helgerna. Trots detta var vi ändå många som var kvar över julen. Främst var det naturligtvis hälsan som var orsaken, men även olika sociala hinder medverkade.

Sanatoriejuln rymde mycket vackert. Personalen gjorde onekligen uppoffrande insatser för att pynta sjukhuset, både sjuksalar och dagrum, med blommor och juldekorationer. Även ledig personal kom till den gemensamma julfesten, där enkla gåvor byttes. Vänligheten och omtanken var påtaglig.

Av allt julpynt är det hyacintdoften jag främst minns. Hyacintdoften som omgav oss där vi satt i korridorhörnan. Doften som omslöt oss när vi dröjde oss kvar i dagrummet sedan de andra gått till sitt.

När nattsköterskan till slut diskret påminner oss om att det även på julaftonen egentligen skall vara kväll klockan nio och understryker påpekandet med att släcka de flesta lamporna i dagrummet så förtätas bara stämningen.

Om vi hade haft i vår makt att stanna tiden skulle vi tveklöst ha nyttjat den makten just då.

Mitt julminne är alltså intimt förknippat med den lång-långa klövring som egentligen inleddes under min första sanatoriejul. Visst hade jag tidigare lagt märke till den mörka, gladlynta flicka som ingick i den enkla

Så här kunde ett sjukrum på de gamla sanatorierna se ut i början av 1900-talet.

improviserade sångkör som några flickor på kvinnliga bildat, och som gick omkring och sjöng för oss sängbundna; men det var vår gemensamma sanatoriejul som satte fart på klövringen.

Klövring ja, det är ett begrepp som försvunnit med sanatorierna. Klövringen var en samlingsbeteckning för det stora äventyret att närma sig en annan människa, en människa av annat kön. Det kunde betyda allt från enkla men upprepade samtalskontakter, upprepade långpromenader på tu man hand och naturligtvis också intensiva förälskelser. De var ofta kortvariga — många gånger kom döden emellan — men ledde också till livslånga förbindelser. Den speciella nimbus som omgav klövringen präglades av den gemenskap som uppstår bland människor som för en längre tid står utanför den vanliga samhällsgemenskapen. Den präglades också av den allvarliga miljöns ständiga påminnelser om livets förgänglighet. Och även av den rumsliga hemlösheten: sanatorierna hade naturligtvis inga utrymmen för avskildhet. Vilka som klövrade kände alla till.

Min första sanatoriejul betydde alltså upplevelsen av det blyga när-

mandet till en annan människa, upplevelsen av den värme som närhetens spänning alstrar och upplevelsen av kropparnas ljuva oro när vi omgivna av hyacintdoft mutade in vår lyckas jordbit.

Det blev efterhand flera sanatoriejul. Jular då jag mera medvetet såg omgivningen och då jag konstaterade att för många kamrater så var det julpyntade sanatoriet, den goda julmaten och den enkla julfesten med tomte, den bästa av möjliga jular. Fattigdomen hemma kunde inte konkurrera. Jag förstod att för andra kamrater så var den grymma verkligheten den, att de anhöriga hade sådan smitträdsla att dom helt enkelt inte var välkomna hem. Jag minns också kamrater som kom tillbaka efter att ha avkortat sin permission. Tysta. Oförmögna att glädjas.

Det var inte bara sjukdom som plågade; julen avslöjade också sociala tragedier.

Förhållandena är kanske inte så anorlunda i dag heller. Vi har bastanta myter som vi gärna omger oss med. Idyller som inte minst den kommersiella reklamen hamrar i oss. Idyller som blir större och skönare ju mer saker vi

ger varandra!

Visst behöver vi drömmar, men nog är det så, att när idylldrömmen blir en stor myt som förminskar vår förmåga att se, som följer kunskapen om verkligheten, ja, då hamnar vi i en situation där myten blir en farlig bas för tragedier.

Vår slappa föreställning om att svenska folket är indelat i lyckliga familjer bestående av pappa, mamma, barn är falsk. Verkligheten är i stället den att ungefär en tredjedel av våra hushåll idag är enpersonershushåll, en tredjedel av hushållen består av två personer och alltså inte mer än en tredjedel består av tre personer eller mer. Naturligtvis är inte heller alla dessa hushåll bara lyckliga familjer.

Om vi i stället för myten tar verkligheten som utgångspunkt kanske vi, från en anspråkslösare utgångspunkt, bättre kan hitta öar av skönhet och äventyr i livet.

Och det vackraste äventyret, vare sig vi är gamla eller unga, är nog ändå detta att försöka närma sig en annan människa: för samtal, för känslomässigt utbyte, för kroppskontakt.

I det äventyret kanske vi samtidigt kan uppleva en hyacintdoft som blir kvar i vårt minne.

DOM SENASTE ÅREN HAR VI JU VARKEN HAFT GRAN, SKINKA ELLER KLAPPAR MEN I ÅR SKA VI HANDLA ALLT SOM HÖR JULEN TILL!

DE TYCKER JAG MED!

PASSAR TILL JUL-SYLTA

FÖR SOM EN BOLL

KAN DET PÅ PEPPAR KAKOR

FICK HUSAREN INGÅR I PIZZA

PUM-PAR IN BRÄNSLE

DRY-DER JUL-GRAN

TUNG KÄNSLA

HOTELL-BOOK

VIND

SER ÖVER ANDRA

ELÖGE RYGG-SÄD

KAN VARA STADENS HJÄRTA

I HOP-DRAGET FINT TYG

SÄTTA SIG IN I

FALLER FÖRT I DAG ÅR KYRKLINGAR

BRUKAR STR FÖR TIDNING

ÄR MÅNGEN BUL I STAN GRIPER

JADNIPET BRUKAR GRANAR PÅ TORGET

HJÄLPER VID NÖD INRE ORGAN

KAN STA EFTER JUMBO OSÄMJA

SKALL SAGA MED TIDEN

KON-DITION

BLIR FEBR TILL JUL AVSLUTAR STRÖF

EN BYT AV DAN MARK FÖRBUND

PASSAR FÖR TRÄ-SKOR

KAN STA FÖR KRAFTEN

VISAR SIG IBLAND I TIPS-EXTRA

TAR HOP-PARE

HAR GOTT OM MASAR FLOD O. GALT

BLIR HÅRET NOS FRISÖREN

HAR EN GEO-METRIK BETYDELSE

GER UT PROSA ÖVER SÄD-LIGA

FÄR VI DRAS MED

TAR HEM SEGEN

BEHOVS TILL LAG

SOM TOMTE-LUVAN TAR AR-TAG

VIND MEN INGEN SVED-BYGGNAD FLOD

GRIS

HAR EN NILSSON SOM BAS

OELAS-TISKT

BOY VÄXLAS IBLAND

AVNYTTA BRUKAR SVARTARE

AV-SLUTAN DE PARTI

KNUTEN HAND TILL PANERING

STOR-SIN-TA

BROTT I UNDER VÄRLDEN

VÄRDE-FULL

BE-KANTA KAN BIL PÅ SVÄRM

MÖSS

RÄK-NAR LANT-MATARE

SAKNAR HARE DRYCK

KORT FÖR MÅNAD ETT

MAS-UGN

FIN KEDJA

VÄST-GÖTA-NASARE

DOM HÄR DUBBDÄCKEN SLÄR VI IN TILL EN BILÄGARE...

GÖR UTLÄNDSKA BEGRIFLIGT

SÄ KALL-LAT FINT FOLK

GÖR POS-SOM SLUTAR VINST

AR JUL-LÄNGOR

BLIR FEBR TILL JUL AVSLUTAR STRÖF

EN BYT AV DAN MARK FÖRBUND

PASSAR FÖR TRÄ-SKOR

HAR GOTT OM MASAR FLOD O. GALT

BLIR HÅRET NOS FRISÖREN

HAR EN GEO-METRIK BETYDELSE

GER UT PROSA ÖVER SÄD-LIGA

FÄR VI DRAS MED

TAR HEM SEGEN

BEHOVS TILL LAG

SOM TOMTE-LUVAN TAR AR-TAG

VIND MEN INGEN SVED-BYGGNAD FLOD

GRIS

HAR EN NILSSON SOM BAS

OELAS-TISKT

BOY VÄXLAS IBLAND

AVNYTTA BRUKAR SVARTARE

AV-SLUTAN DE PARTI

KNUTEN HAND TILL PANERING

STOR-SIN-TA

BROTT I UNDER VÄRLDEN

VÄRDE-FULL

BE-KANTA KAN BIL PÅ SVÄRM

MÖSS

RÄK-NAR LANT-MATARE

SAKNAR HARE DRYCK

KORT FÖR MÅNAD ETT

MAS-UGN

FIN KEDJA

VÄST-GÖTA-NASARE

JUL BILD KRYSS

TÄVLINGSREGLER

Lösningarna måste vara Status redaktion, Box 3196, 103 63 Stockholm, tillhanda senast den 10 jan. 1980. Tävlingsbrevens skall vara märkta med ordet "Julbildkryss". Varje kuvert får endast innehålla en lösning. Glöm ej att tydligt ange namn och fullständig adress. Fem priser utdelas enligt följande: första pris 100 kr, andra pris 75 kr, tredje pris 50 kr, fjärde och femte pris 25 kr. Pristagarnas namn meddelas i Status februari nummer 1980.

Namn

Bostad

Postnr och -adress

FORTIA VÄXER

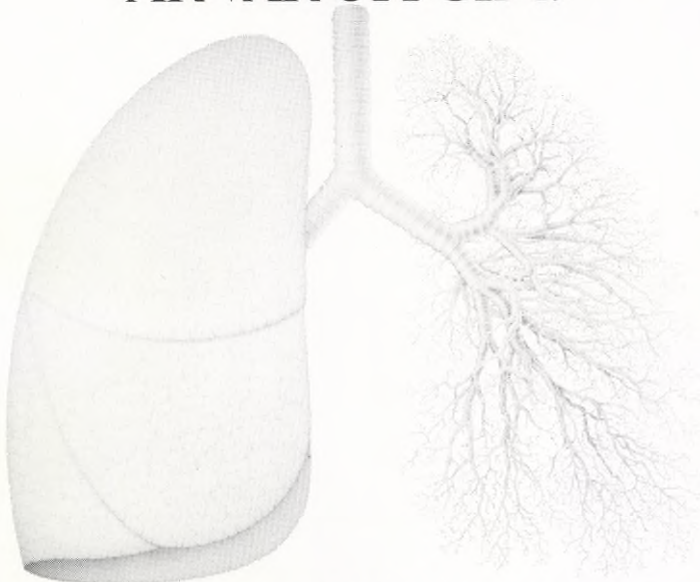
AB Fortia är en av Sveriges större forskningsindustrier inom bioteknologi. I koncernen ingår Pharmacia-bolagen, Meda-bolagen, Famaco och Consiva-bolagen. Pharmacia-bolagens verksamhet omfattar läkemedel, diagnostika och separationsprodukter. Forskning och produktutveckling med inriktning på originalprodukter för världsmarknaden är den främsta orsaken till Pharmacia-bolagens framgångar. I genomsnitt 15% av omsättningen har under senaste 20 åren investerats i forskning och utveckling.

OMSÄTTNING:
1978: 927 MILJ. KR.
1977: 701 MILJ. KR.
1976: 591 MILJ. KR.

FORTIA
FORSKNING OCH FRAMTID

Macrodex – infusionslösning används som ersättning för blodplasma. Debrisan – för rengöring av vätskande och infekterade sår. Phadebas RAST – för diagnos av allergier samt Sephadex – för biokemisk separation är några av succéerna som gjort Pharmacia känt i hundratalet länder.

ATT FÖREBYGGA OCH BOTA SJUKDOMAR ÄR VÅR UPPGIFT.

Sjukdomar i andningsvägarna tenderar att öka. Genom sin forskning har Astra nått en ledande position på världsmarknaden inom detta sjukdomsområde liksom andra viktiga terapiområden. Astmamedlet Bricanyl används i 70-talet länder.

ASTRA

151 85 SÖDERTÄLJE, TELEFON 0755/329 80

Att välja försäkringsbolag är en fråga om förtroende

Folksam är ett folkrörelseföretag och ägs av försäkringstagarna. Högsta beslutande instans är stämman vars ledamöter väljs av KF, LO och TCO-förbund.

I Folksam kan du försäkra det du äger och komplettera ditt personförsäkringsskydd. Det är lätt att prata med oss i Folksam. Vi har ett 90-tal kontor, 2.800 anställda och ca 3.000 fritidsombud spridda över hela landet.

FOLKSAM

ett folkrörelseföretag

När bild, ljud och driftsäkerhet är som bäst..

Luxor Ouvertyr

26" färg-TV med en bildkvalitet som ingen kan påstå sig ha bättre. Dessutom har vi gjort det enkelt för dig att få bästa möjliga bildinställning — med bl.a. ASI- och PB-knappar.

Ljudet är förstas i HiFi-klass, DIN 45.500. Med hela 12 W uteffekt.

Ouvertyr är en TV som håller vad den lovar. Och den håller länge. Det har extremt hög driftsäkerhet visat.

LUXOR

